КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 СІЧНЯ 1929 | Ч. 1 | РІК ВИДАННЯ II.

Рік „Кооперативної Республики“.

Вступаючи у другій рік свого існування, наш журнал може з вдоволенням сконстатувати, що життя оправдало ці сподівання, з якими було зачато його видавництво. Наш журнал вспів за короткий розмірно час згуртувати біля цієї нової економічно-суспільної мовниці чималий гурт теоретичних і практичних економічних робітників; що ще важніше, найшов для себе читача. В кожному разі навіть ця цифра абонентів К. Р., що заплатила повну або часть передплати уже в першім році існування журналу є свідоцтвом, що журнал був випливом дійсної життєвої потреби.

Безумовно, що наш журнал не міг зразу задовольнити всіх вимог, які життя ставило. Цеж перша, по двох майже десятиріччах, спроба створити серіозний економічно-науковий орґан в умовах доволі важких. З науковими видавництвами річ та сама, що напр. з театром: їх не буде, поки не буде у відповідній кількості публіки, глядачів. Перше, чим бути науковому видавництву, мусить в суспільстві відчуватися потреба у ньому, мусить бути контингент осіб, що читатимуть такі речі. Як довго наукові журнали лежатимуть нерозрізані у випадкових абонентів, так довго „ще не час“ на цього рода публікації.

Очевидно у нас справа вже трохи краща і хочемо мати надію, що рік 1929 тільки підкріпить нашу думку про те, що укр. суспільство вже дозріває до думання в національно-державних катеґоріях, серед яких одне з головних місць займає економіка своєї країни.

Журнал наш, як і досі, вважатиме своїм першим обовязком інформувати весь загал (не лише кооперативний) про уклад господарських сил на українських землях без ріжниці кордонів, придержуючись строгої обєктивности по думці засади, що „неправда не є просвіта“. Серед складних і непевних сучасних політично-господарських відносин наш журнал і далі закликатиме український загал до чуйности і обережности у веденні кооп. установ; з цією метею наш журнал від половини мин. року почав публікувати щомісячно огляд господарської конюктури і інформації про ринкові ціни головних товарів і продуктів, що мають значіння в наших умовах.

Вже в мин. році наш журнал звернув особливу увагу на креди-

тову справу, що лежить в повному занедбанні і являється через те одною з головних причин кволости усіх наших господ. починань. Цієї справи редакція і надалі не спустить з ока, аж поки широке громадянство наше (не лише одиниці) не зрозуміє, що в цій справі кожний марно втрачений рік є загубою, бо „промедленіе смерти подобно".

Як другу ударну справу, наш журнал намічає на 1929 рік дискусію про наладнання збуту с.-госп. продуктів та організацію закупу с. госп. потреб; що до першої справи, то спеціяльною темою наших розважань повинна бути справа виміни продуктів між самими українськими господарськими установами ріжних економічних районів.

Щоби журнал як найліпше відбивав думки загалу, як і досі, так і на далі міститимемо дискусійні голоси пера наших ВП. Читачів що до всіх порушених питань і цією дорогою звертаємося до всіх наших прихильників з проханням надсилати нам цього рода матеріял. Економічний журнал не може буяти під небесами, економіка це живе діло, ряд постійних змін, які спостерігати має можливість кожний і на кожнім кроці.

Будучи вчас і всебічно поінформованими та узброївши себе науковим методом у праці, легше проступатимемо у перед до наміченої мети і можливі небезпеки не заскакуватимуть нас неприготованими.

Редакція К. Р.

М. Ів. Туган-Барановський

(Згадка в десяті роковини смерти)

В р. 1919 січня 8 по старому а 11-го по новому численню замкнув на віки свої очі Михайло Іванович Туган-Барановський — академік Української Академії Наук, професор Укр. Університету в Київі, світового значіння теоретик економії і кооперації, чутливий громадський діяч, що не цурався й практичної, іноді просто буденної праці для народу, займаючи посаду і Генерального Секретаря (Міністра) Фінансів самостійної України і організуючи сільські кооперативи першого ступня на Полтавщині, врешті, особисто прегарна людина не знаюча ворожнечі до людий, навіть до своїх неприятелів.

Імя небіжчика остілько визначне в науці, що про нього буде немало видано більшого розміру наукових праць.*) Тут же, на сторінках органу кооперації, скажемо про нього кілька слів, лише як про кооперативного ідеольоґа і діяча.

Побачив світ він 8/21 січня 1865 р. в с. Сольонім, купянського пов. на Харківщині в напів татарській а напів українській родині. Там же на Слобідській Україні провів він і дитячі свої роки. Ґімназіяльну освіту здобув в київській I. та харківській II. клясичній ґімназії. Після того скінчив два факультети харківського університету: зпочатку природничий, а потім правничо-економічний. Підчас ґімназіяльних і особливо студенських років він числив себе українським патріотом.

---

*) Про це дбає наша Академія Наук; зі свого боку автор цих рядків здає до друку присвячену небіжчикові розвідку.

Післяуніверситетське життя й науково-громадська діяльність небіжчика можуть бути поділені на два періоди: марксівський, та ідеалістичний.

В перший період, з 1890 р. і до першої загальноросійської революції 1905 р., Т.-Барановський йшов в шерегу марксівської інтеліґенції, хоч ніколи не був ортодоксальним марксистом. Яких небудь вказівок на те, щоби в цей період його цікавило українство, замкнуте переслідуваннями в вузькі рямці — немає.

В другий період, між першою і другою Східно-европейськими революціями, Т.-Барановський відійшов від „ветшающаго марксізма" (його вираз від 1902 р. в місячнику „Мір Божій", кн. X) в бік ідеалізму. Поволі в підставу свого соціяльно-ідеольоґічного світогляду він вже став класти етичні засади фільософії Канта, визнаючи особу людську верховною соціяльно-етичною цінністю й одночасно не перестаючи бути соціялістом аж до смерти. В цей то період небіжчик стає на українську плятформу, хоч всеж в головнім віддає ще по інерції свої сили північному сусідові. Водночас він захоплюється кооперативним рухом.

В р. 1908 його обирають товаришом голови, а в р. 1914 головою петроградського відділу комітету, що відав сільськими щадничими (ссудосберегательнимі) товариствами. В своїй практичній кооперативній діяльности він покладав всі надії на кооперативну самодіяльність, був противником зайвої державної реґляментації та стояв за таке кооперативне законодавство, яке не гальмувало би вільного розвитку кооперації. В р. 1909 він стає редактором найкращого в тогочасній Росії місячника „Вѣстник Кооперации", в якім, на основі практики, широко розроблялися питання теорії кооперації. На сторінках згаданого журналу зявилася низка його статтів; кооперативним же темам присвячена окремо видана книжка „В поисках новаго міра", 1913 р. Нарешті, в наслідок його заінтересувань кооперацією зявилася в 1916 р. праця, якій, по компетентній оцінці проф. Косінського, немає рівної „у всій світовій літературі питання". Мова йде про „Соціальные основы кооперации". Тільки обставини світової війни перешкодили зявитися цій праці в чужих мовах, як то було з иншими його економічними публікаціями, що пройшли в мови: німецьку, анґлійську, французьку, польську та чеську. В названій праці Т.-Барановський уважає кооперацію господарською формою вищого типу та ставить її в звязок з питанням суспільного ідеалу. Для нього кооперація є одним з тих напрямків сучасного суспільного ідеалізму, що веде до вищих типів суспільної організації. В реальній кооперації він вбачав клясову природу, поділяючи її на пролетарську, селянську та дрібнобуржуазну; зрештою, в згаданій праці зроблено найкращу з існуючих клясифікацію кооператив.

Кооперативні діячі визнавали його за ідеольоґа кооперації, уважно прислухалися до його думок та при кожній нагоді вшановували його почесними обраннями. Сам він не відмовлявся й від дрібної праці на кооперативному полі. Так в 1914-15 рр. при найблищім його співробітництві були заснувані в с. Пізниках (Лохвиччина на Полтавщині) сільсько-господарське, споживче та кредитове товариства. Стаття „О кооперативном идеалѣ", вміщена в ч. І. „Вѣсн. коопер. Союзов" за 1918 р., здається була останнім його словом з загально російського періоду життя.

З початку революції небіжчик всего себе, в могутнім інтелєктуальнім озброєнні приніс на службу Україні. Цего факту розриву з ро-

сійською національністю і признання до української, ніяк не можуть і не хотять зрозуміти росіяни, уважаючи той перехід, по словам, напр., „тоже малороса“ проф. Білімовича, — „грустной чертой на челѣ все таки большого русскаго ученаго“. Навпаки, на нашім боці той перехід зустрінуто було з ентузіязмом і серед нас він відразу ж займав найвизначніші становища. Про те ми говоримо на иншому місці.

Що-ж до його діяльности, як до українського кооператора, варто згадати, що третій Всеукраїнський коопер. зїзд у Києві відбувався під його головуванням, що ним заініціовано було заснування у Києві Укр. Кооперативного Інституту, як вищої кооперативної школи; — ідея була зреалізувана після його смерти й Інституту надано було назву: „Укр. кооп. Інст. імени М. І. Туган-Барановського“. Зрештою він вступив до складу редакції місячника „Українська Кооперація“ та давав туди свої праці. З останніх згадаємо „Продукційні підприємства кооперативів з точки погляду кооперативної теорії“ (ч. 2 „Укр. Кооп.“ за 1918 р.), „Остання мета кооперації“ (ч. 1 за 1919 р.) та обірвану на півслові посмертну статтю: „Кооперація в сучасну світову епоху“ (ч. 2 за 1919 р.). Поза тим українською ж мовою випускає він більшу працю „Кооперація, соціяльно-економічна природа її та мета“. Він прийшов на українське поле зі світовим іменем, в розцвіті наукового талану і міг дати дуже багацько.

На жаль останній період його життя надто рано обірвався. Він вмер на 54 році життя. В Одесі поховали його. І кращим вшануванням памяти небіжчика з боку кооператорів було б видання в українській мові досі не перекладених його праць з области кооперації і економіки.

Проф. О. Мицюк.

Етичні й економічні ідеї в кооперації.

(Інавґураційний виклад на відкритті освітньо-кооперативного курсу в Тернополі дня 4 грудня ц. р.)

Кооперація не булаб тим чим є, якби не було в ній цього могучого морального змісту, що двигає вперед міліони її членів. Ідейний баґаж кооперативного руху засновується на кількох етичних засадах, з яких випливає теж ряд господарських напрямних.

Будучи »дитиною злиднів«, кооперація виросла — і цього ніхто не думає соромитися чи заперечувати — не лише на ґрунті абстрактних, чисто теоретичних фільософських розважань; ці теорії і спершу утопійні спроби виросли на ґрунті матеріяльного зубожіння цілих великих суспільних ґруп (кляс, станів чи як їх назвемо). Якби не ця обставина масовости, ніколи не булоб кооперації у її модерній формі. Кооперація споживачів прийшла на світ аж тоді, коли появилася велика суспільна ґрупа незаможніх, вузискуваних осіб, які в системі суспільної продукції задержали свою господарську самостійність, головно як споживачі (робітництво, урядництво, малоземельне селянство), і з ментом, коли вони усвідомили собі цю свою спільність інтересів. Кооперація селян-

*) Передано тут у більше літературній формі; виклад був виголошений популярніше.

продуцентів приходить до слова тоді, коли селянство зачинає усвідомлювати собі подібність своїх інтересів, як певної суспільної ґрупи, та коли специфічні сільські злидні та культурна відсталість стали вже надміру дошкульними цій суспільній ґрупі.

Спираючись отже на етичному протесті проти використування праці цілих суспільних ґруп, кооперація від своєї колиски органічно лучить в собі два елєменти: охорону права одиниці, людини взагалі і елємент обєднання визискуваних одиниць, як засіб в боротьбі за свої права. Права одиниці тут ідентифікуються з правом цілої суспільної ґрупи; інтерес особи є інтересом всіх инших осіб; інтерес індивідуальний находить визнання і охорону тільки в міру того, як він є одночасно інтересом ґрупи. Навіть більше: матеріяльне буття одиниці взагалі ставиться навіть теоретично у залежність від добробуту цілости даної спільноти.

Хтоб отже хотів воювати проти кооперації арґументом, що вона, беручи в охорону матеріяльні інтереси одиниці розвиває в ній »еґоїзм«, той ніколи не зможе доказати такого твердження з цієї причини, що не кожний матеріяльний інтерес одиниці находить оборонця в кооперації, тільки такий інтерес, що не суперечить інтересові загалу, що, иншими словами, не є побудований на покривдженні когось небудь другого. Таким може бути тільки право на охорону власної праці людини, бо тільки таке право не входить в колізію з аналоґічними правами других осіб. Иншими словами, кооперація бере в охорону чесний трудовий дохід з власної праці кожної людини. Цьогож не можна ніколи назвати підпиранням еґоїзму.

Чи кооперація має йти ще далі по лінії гуманности, а саме чи зміряє до виплекання серед її членів альтруїзму, духа добродійности? Без сумніву, що альтруїзм, дух любови до слабого, до ближнього взагалі був одним з батьків кооперативної ідеї (овенівський комунізм, дух християнізму у Райфайзена і т. д.) одначе розуміння альтруїзму як самовідречення в інтересі слабших має одну велику хибу: воно виплекує в того »слабшого« ще більшу слабість, в надії на поміч з боку співчуваючих. І тому власне не мали успіху перші спроби будування кооперації не на принціпі самопомочі, тільки на засаді самої добродійности.

Ідея альтруїзму і досі не чужа кооперації, одначе вона не є її угольним каменем. Можна сказати, що з ідеї любови ближнього кооперація засвоїла співчуття, одначе тільки до такої людини, яка не опускається на дно, а бореться зі злиднями і в цій боротьбі шукає опори в гурті, в солідаризмі. Так і єсть: ідея альтруїзму виступає в кооперації головно, як ідея обовязкової солідарности усіх, в кого є однаковий матеріяльний інтерес, в кого однаково однімають чесно запрацюваний продукт його власної праці.

Кооператори не соромляться того, що їх завданням є боротьба за матеріяльне буття народу. Вони наоборот є горді з цього, що на їх долю припало виповнити цю величезну прогалину в суспільно-громадській роботі. Досвід показав, що абсурдом є обмежуватися в організації сил народу до ділянки ідеалістичної. Кооперація, як економічна організація незаможних ґруп населення, які одначе становлять величезну більшість нашого народу, виконує високо-моральну роботу саме через те, що »знижується« до таких прозаїчних річий, як постачання споживчих артикулів для кухні і дому та шміру чи гноїв для господар-

ства. Український кооператор критично дивиться на минулу добу в історії свого народу, яка під »національною роботою« розуміла пропаґанду самих тільки взнеслих, але доволі абстрактних ідеалів, а виховання мас розуміла головно, як виховання гуманістично-етноґрафічне. Нація не стане нацією, якщо із стадії абстрактних ідеалів не перейде в стадію організації своїх матеріяльних сил, себто в першу чергу не подбає про хліб насущний для цілої маси своїх членів.

І не підлягає сумніву, що нація, яка зуміє злити в одне нерозлучне поняття уяву про найвищий національний ідеал і справу насущного хліба кожного її члена — набірає нестримної розгонової сили у всіх своїх починаннях. Слово »нація« тоді набірає плоті і крови не лиш для гуртка відданих справі ідеалістів, а для міліонів. Тільки при такому поглибленні розуміння національної роботи фраза про »обовязок праці для свого народу« та про »любов до народу« набірає вповні конкретного змісту. Хто виголошує такі фрази, той має бути свідомий того, що вслід за їх проголошенням він обовязаний робити якесь реальне, для загалу корисне діло, будь воно з ділянки освітньої, будь політично-освідомлюючої, будь господарсько-економічної.

В такому розумінні »матеріялістична« закраска кооперації, як суспільного руху, набирає виразних рис ідеалістичного руху. Матерія тут не самоціль, тільки засіб до иншої цілі — культурного подвигнення людства та взагалі його перевиховання, з практичним приміненням засади співдіяльности усіх заінтересованих.

Примінюючи повищі етичні норми в першу чергу до економіки, до продукції і споживання дібр, кооперація розбудовує на їх основі свій власний господарський світогляд. В його основі лежить, крім основного постуляту охорони праці членів, принціп економії сил або ощадности. Ніщо инше, як власне цей погляд про необхідність оминати кожну зайву витрату сил, привів кооператорів до безпощадної боротьби з непродуктивним торговельним посередництвом. Процес суспільного товарообороту мусить бути здешевлений, зайве посередництво мусить відмирати, бо тільки тоді справжній продуцент зможе діставати до своїх рук більшу пайку вартости своєї праці. Існування ненормально густої сітки торговців-посередників, які самі малопродуктивні, обтяжує надмірно бюджет народнього господарства кожної країни; кооперативні підприємства в силі виконати цю службу не менше справно а значно дешевше. Також промислове виробництво, яке годує клясу промисловців з їх страховинними, безсердечними цінниковими обєднаннями (картелями), може бути організоване заходами кооперації; отже й цей паразітарний посередник може відпасти. Закінчить колись свою ролю і приватний банк, як кредитовий посередник, уступаючи місце дешевшому організаторові кредиту — кредитовій кооперативі. Упрощення цілого апарату та його нестримна раціоналізація, однозначна з подешевленням — такі є конкретні замисли кооперації в области товарового і грошевого обороту.

Верховною ж тактичною засадою в організації цього обороту має бути друга основоположна економічна ідея кооперації — засада справедливих цін. Як влучно завважує проф. Й Мацек, проблєма справедливих цін є центральним питанням, до якого зводяться всі суспільно-економічні, а ми додамо навіть міжнародньо-господарські конфлікти. За ціну праці бореться капіталіст з робітником; справедливої

ціни за свою працю добивається дрібний продуцент, організуючи свої збутопостачальні кооперативи; про »справедливу ціну« споживчого товару говорили у свойому »маніфесті« рочдельські піонери, основники першої, на новітній лад організованої споживчої кооперативи; проти »несправедливости« протестує позичальник, заплативши лихварський відсоток, як ціну за зроблену йому кредитову услугу; »справедливої ціни« послуг зелізниці добивається громадянство, хвилюючись і-з-за надмірного підвищення цін білетів і тариф, в наслідок чого знову мусить дорожіти товар; »справедливих цін« домагається громадянство, протестуючи проти монополізації картелями цілих галузей народнього господарства (напр. добування вугля, нафти і т. д.). Навіть податки не є нічим иншим, як ціною, яку платить суспільство державі у відплату за її послуги суспільству. Навіть міжнародні конфлікти мають у своїй основі, звичайно, якесь господарське непорозуміння на тлі цін (коли напр. держава-метрополія монополізує довіз якогось товару до своєї кольонії, з метою визиску кольонії високими цінами; тоді вона утруднює сюди довіз товарів з инших країн, що дає притоку до непорозумінь).

Кооперація вдаряє з цілим своїм моральним патосом в струну »справедливих цін«; ця етична засада являється необхідним доповненням першої засади, економічно-раціоналістичної (ощадности сил). Хоч які труднощі бувають у примінені цієї етичної мірки в конкретній практиці, то не дивлячись на те, ця засада є моральним оправданням кооперативної діяльности. Без неї не можнаб собі уявити наладнання відносин між окремими суспільними ґрупами: без неї, зокрема, не булоб можливим вирішення взаємин між кооперативами продуцентів і споживачів. Без неї не можна ніколи влаштувати відносин праці у самих кооперативних підприємствах.

Сама-ж вона говорить: справедливою є тільки така ціна, що повертає продуцентові вартість затраченої ним праці. Визиск не може мати місця.

Як бачимо, в кооперативній ідеольоґії все так орґанічно звязане, таке одноціле, що вийняття одного уголовного каменя мусілоб завалити всю будову (в данім випадку відмова від засади справедливих цін убиває засаду охорони праці від визиску).

Кооперація льоґікою своєї ідейної структури веде до народження цілої нової господарської і моральної суспільної системи. Продукувати будеться лише стільки, кілько якраз потребуватиме суспільство, а продукт передаватиметься »по справедливій ціні«. На місце капіталістичної анархії в продукції і обміні там, де не переведена концентрація (картелізація), і на місце жахливого визиску там, де все вже монополізовано — має прийти пляновість у суспільному господарюванні і винагорода праці кожного в міру його заслуг. Засада раціоналізму йти в парі з принціпом суспільної етики в росподілі вислідів праці.

Будуючи нове життя на тих основах, кооператори уповають тільки на власні сили. Навіть ті кооперативні круги, котрі допускали можливість опертя кооперації »в початках« на підмозі з боку держави чи самоврядування — приходять уже до пересвідчення, що немає нічого більше помилкового, як цей шлях. Все, що побудоване не на власних силах — не має твердого ґрунту під ногами і валиться, скоро тільки

захитається опора. І тому ми з цілим натиском підкреслюємо, що вповні розуміємо стремління до незалежности кооперації від держави, яке помічається — в Анґлії, Німеччині, Франції, Америці, Канаді і взагалі в країнах, що мають власні національні держави. Що-ж казати про поневолену націю, для якої хочби тінь матеріяльної зависимости від орґанів держави є однозначна з (вольними чи невольними) політичними рефлексами! Тому з одушевленням приймаємо до відома слова, висказані минулого року централею шведської споживчої кооперації »Kooperativa Forbundet« у меморіялі до шведського короля, де була мова про картелї: »не вимагаємо від уряду допомоги у нашій боротьбі з картелями; з ними ми собі раду дамо самі; від тебе, королю, вимагаємо тільки того, що може й повинна зробити держава: уявнення картелів, щоб ми не блукали у темноті, а знали де находиться наш противник, щоби картелі не могли існувати, як тайні змови«.

Ці гордовиті слова шведської централі кооперації, яка за останні роки веде прім в ділянці розбудови кооп. фабричного промислу перейдуть, мабуть, в історію кооперативного руху. Шведська, німецька, анґлійська спож. кооперація не користується ні сотиком державних кредитів, вона все будує на власних силах і власними силами перевела вже успішну боротьбу з рядом картельних капіталстичних обєднань.

Того духа нам треба як найбільше. Матеріяльна незалежність від держави — мусить стати одним з основних засадничих кличів укр. кооперації; незалежними хочемо бути не лише з мусу, тому що кредитів нам не дають, бо така примусова чеснота має сумнівну моральну вартість — тільки з засади, з принціпу, бо засадничо дивимося на залежність кооперації від держави, як на річ шкідливу для кооперації. Обєднання добровільне, громадське, яким являється кооперація, є по своїй природі явищем зовсім відмінним від примусового обєднання, яким є держава. Дух бюрократизму, присущий кожній примусовій і централістичній організації, є зовсім чужий духові добровільної федерації і демократизму, з яких виростає кооперація.

Наконець ще пару слів до слухачів цього курсу, що є синами села і на селі думають розвивати свою майбутню кооперативну діяльність. Організуючи слабкі, розпорошені економічні сили нашого сільського населення, ви, бачучи усю його нужду і незарадність, моглиб нераз піддатися чорним думкам що до доцільности вашої роботи. Ці сумніви треби розвіяти. Треба собі усвідомити, що всетаки йдемо до кращого, і при належній енерґії мусимо побачити зорю нової, кращої доби. Заохотою для нас є те, що бачимо по всіх країнах світу. По всіх країнах іменно помічається здвиг селянства до самоорганізації. Кляса суспільна, якій пророкували загибіль, скріплює свій стан володіння і йде повним ходом до сили і значіння. Великі аґрарні реформи, що перейшли майже усі европейські краї, то в революційній то у мирній формі, є зовнішним виявом цього нового укладу суспільних сил. Селянство вважають вже поважною суспільною ґрупою, яка в цілому ряді країн вже стала навіть поважним політичним чинником. Можна сказати, що найважнішою подією XX. століття в ділянці формації суспільних сил буде відродження (ренесанс) селянства. Головну-ж заслугу в цьому має, як це вже стверджено без усяких сумнівів, надзвичайний зріст селянської кооперації. Коли ще до війни вважали, що що-до сили і економічного значіння в кооперативному світі на першому місці

стоїть споживча кооперація, то сьогодні вже вона мусіла уступити вінець першенства кооперації селян-продуцентів.

Ця обставина нехай буде для нас заохотою до тим інтенсивнішої праці над кооператизацією нашого села. Перед ним ще все, за нами хай останеться весь жах сучасної нужди і пониження. Відродження села опять-же в наших умовах буде однозначне з відродженням нації.

На цім шляху совість наша буде чиста. Закиди, що сільська кооперація, організуючи селянина, як продуцента головно харчевих продуктів, допомагатиме здорожуванню цих продуктів і виголоджуванню міст — полягають на непорозумінні або є навіть просто тенденційні. Не про підвишку цін росходиться, тільки про ті незаслужені зиски, які сьогодня тонуть у кишенях посередників; не про визиск споживачів йде мова, тільки про приблизно справедливу оплату праці дрібного селянина-продуцента. Сумління всіх, хто підіймає прапор кооператизації села — чисте. Їх ідеал базується твердо на тих-же етичних доґмах, що лягли в основу кооперативного руху взагалі.

Д-р К. Коберський.

Народнє господарство.

Транспорт і сільське господарство СССР.

Залізниче будівництво б. Росії далеко не завше мало економічні цілі, а зріст залізничих колій не відповідав ані просторам держави, ані йшов в парі з економічним ростом країни. За систематичного будівництва з 1865 по 1908 рр. було збудовано 57.800 верст залізниць, цебто 1.346 верст що року. Оскільки це будівництво відставало, порівнюючи з закордонним в обслуговуванні просторів і населення, дають уявлення слідуючі коефіцієнти гущавини залізничої сіті на рік 1909: Бельґія — 18,34, Зєдинені Держави — 14,67, Німеччина — 10,72, Франція — 10,55, Европейська Росія — 2,04, Азійська Росія — 0,58. Весь час головне залізничне будівництво перебувало в руках скарбу і до року 1910 експльоатація скарбових залізниць не давала комерційної вигоди, що й гальмувало зріст „чавунки".*) Перед війною російські залізниці вже виконували більшу працю ніж залізниці инших країн, навіть таких, як Німеччина та Зєдинені Держави. А темп зросту перевозок вантажу в два і більше разів обганяв такий же темп Франції, Німеччини, Зєдинених Держав, що свідчило про невистарчаючу довжину залізничих ліній. Перенапруженість залізничої колії в передвоєнний час зробила її з початком світової війни далеко недостаточною для нормального обслуговування народнього господарства. Навіть виробництво заліза, так необхідне в час війни, терпіло недостачу підвозу палива і сирівців і через затримку в транспорті. Напр., в році 1915 на

*) Залізниця.

Україні було припинено 18 доменних печий (з загальної кількости 65). Маючи на увазі невідповідність залізничого транспорту потребам мирного і тим більше воєнного часу, російське міністерство шляхів ще в р. 1916 видвигало плян форсованого залізнодорожного будівництва по 6 тисяч верст на рік. Гадали за 10 років збудувати (до існувавших на рік 1913 — 58.162 верст залізниць) ще нових 60 тисяч верст. Залізниче будівництво мало стати підвалиною всієї економічної політики на блищі десятиліття. Тимчасом вибухла революція.

З жовтневого періоду революції залізничий, морський, річний й місцевий (трамваї, омнібуси) транспорт удержавлюється; в приватних руках лишився тільки возовий транспорт, головним чином, сільських місцевостей. Залізниці, в час панування льозунгу „вся влада низам" (1918), опинилися були під керуванням рад залізничників випадкового складу. Вийшовши сильно пошарпаним зі світової війни, залізничий транспорт продовжував руйнуватися послідуючими революційними війнами та недотепним керуванням; в наслідок того зосібна повстало багацько „кладовищ" залізн. матеріялу та „хорих" паротягів і ваґонів. Загрожуючий стан транспорту примушує радянську владу оповістити залізниці „ударним фронтом". Одначе виділені для його обслуговування „ударні" заводи терплять від недостачі матеріялу і запасових частин. За останніми звертаються до паротягових та ваґонових „кладовищ", розбираючи одиниці виведені з руху. В березні року 1921 вирисувалася в повнім розмірі кріза шпальна: треба було змінити 22 міліони шпал.*) Через гнилі шпали приходилося на деяких глухіших лініях зовсім припиняти рух потягів; костилі, якими прикріплюються рельси**) з таких шпал, селяне просто пальцями подекуди витягували на зубки для борін. Поволі все це почали реставрувати В році 1926 на заводах СССР. було виготовлено і передано залізницям 200 нових паротягів та відновлено 100, в той час, як довоєнна продукційність російських паротягобудівельних заводів досягала 1500 нових паротягів річно! Що до ваґонів, то за весь час революції і до року 1926 не було випущено ані одного нового ваґона. За рік 1926 нових товарових вагонів зготовлено заводами всього 500, тоді як продукційність російських ваґонобудівельних заводів до війни досягала 45.000 ваґонів річно. До війни на російських залізницях курсувало: 21.000 паротягів, 570.000 ваґонів вантажових та 20.000 особових; на 1. X. 1926. та сама довжина залізниць мала лише: 11.200 паротягів, 390.000 вантажових ваґонів і 16.400 особових. Як бачимо, дефіціт рухомого складу залізниць величезний; не краще стоїть справа і з нерухомістю — колією. Вже в рр. 23/24—46% шпал було перележалих, гнилих. Щоб виправити сумний стан шпал, запроєктовано щорічно зміняти до 15 міліонів шпал, — кількість менша проти дійсної потреби; до війни, коли відсоток перележалих шпал був без порівнання менший, зміна шпал доходила (1912) до 19 міліонів штук річно. Стан рельсів ще гірший. Нормою зміни рельс до війни було 3% від усієї довжини сітки; навіть зміна 2% вимагає щорічного поновлення 1.600 верст рельсів. Натомісць тепер замінювалося: в рр. 1921/22 рельсів на 575 верст, в рр. 1922/23 — 699, в рр. 1923/24 — 864, в рр. 1924/25 — 1.300 верст. Та на який матеріял мінялося? Комісар шляхів Рудзутак скаржився на якість достарчених нових матеріялів, рельсів і шпал. Часто постача-

*) Пороги, швелі.
**) Шини.

ються нові рельси — каже він (на зїзді залізничників), — які під одним тільки паротягом розлітаються на 20 і більше частин, а нові шпали обертаються в мочало. Рельси, що лежать на коліях по 40 років, є иноді в ліпшому стані, ніж нововипродуковані на радянських заводах і положені в рр. 1923/24—1924/25. Залізничі заводи та майстерні остільки відстали в своїм устаткуванні, що навіть за такими простими приладами, як болти та гайки,[1]) доводиться, минаючи їх, звертатися закордон.

Утруднення з паливом за короткий час примушували тричі зміняти рід опалового матеріялу, що супроводжується також зміною паротягових печий. Опалові трудноші не меншають: через них, напр., з жовтня 1928 року на лінії Харків-Шепетівка скорочено рух потягів удвоє.

В умовах наведеної занеханости залізничого господарства почалося неминуче відживання народнього господарства СССР і в звязку з тим зріст вимог до залізничого руху. В році 1913 було перерезено вантажу 9.658 тис. пуд., в р. 1922 23—3.533, в р. 1923/24—4.120, в р. 1924/25—4.930, в р. 1925/26 7.140; перевозки р. 1926/27 вже дорівнюють 115% довоєнного засу. На транспорт впало трудне завдання — з меншими засобами витримати працю, що перевищує довоєнні розміри.

Непропорційну до стану залізниць успішність перевозок зясовують (напр., інж. Фенін) тим, що з довоєнного ще часу перейшла в революцію взірцева, глибоко фахова організованість обслуговування залізничого транспорту, яка виключала проникнення в неї випадкових елементів. Вона швидко усунула "радянське" керування залізницями і в скрутний час виказала низку досягнень. Це відноситься насамперед до напруженого використання рухомого складу: збільшення навантаження на одну вісь вантажового ваґону, побільшення ваги нетто потягу а також пересічного добового пробігу ваґона. Потім і рух товарових потягів переведено на роспис[2]), заведено спеціяльні потяги, марштрути для далеких призначень і т. д. Всі ці досягнення є ознакою духа часу, стремління до того, що загалом називається науковою організацією праці, або просто раціоналізацією, що захопила в останнє десятиліття американсько-европейське виробництво, торгівлю і транспорт. В б. Росії, напр., на такий елемент, як „час", до р. 1910 не зверталося належної уваги. Після р. 1910 встановлено вже для пересічного обороту ваґона (час від подачі його до наладовання і виладування на стації призначення) 5, днів, що вже дало економію часу. В Німеччині дослідили оборот ваґону і вийшло, що пересічно на пробіг в дорозі затрачується 2% часу, на передачу 15%, на маневри — 34%, та на заладування і виладування — 30%; цей дослід визначив цілу проґраму раціоналізації: насамперед зменшення часу на маневри, що тягне за собою скорочення річних видатків на міліони. В тім же напрямку раціоналізації йде і фаховий персонал залізниць Союзу Рад. Республик, роблячи все, що можливе в умовах загроженого стану всього основного[3]) та й оборотового капіталу залізничого транспорту.

Не дивлячися на те, що на загал Рад. Союз помітно відійшов назад до натуральної господарки, що облегчувало роботу транспорту, він не встигав транспортувати і цеї продукції, що була. Кількість вантажів, що не діждалися заладування нараховується в десятках тисяч, а при цім ще

[1]) Ніти та мутри.
[2]) Росклад їзди.
[3]) Його зношеність на жовтень р. 1927 обчислюють (Сулімов) в півтора міліярда рублів.

не враховано вантаж, якого не заявлено відправителями, свідомими труднощів відправки. В р. 1926/27 примушені були звернутися до крайнього засобу, збільшивши оборот наявного рухомого складу через занехання технічного огляду ваґонів при передачі їх з одної залізниці на другу та впровадивши змінну працю бригад на паротягах, — заходи дуже небезпечні як що до знощення рухомого складу, так і з погляду безпечности руху. Та все ж залізниці не справляються з тим розміром завдань, які ставляться їм головно стихійним відродженням народнього господарства. Гальмуючи господарський поступ взагалі, це все приносить шкоди і посередньо. Вугілля на шахтах, довго очікуючи відправи, починає горіти; скупчене для відправи при залізницях збіжжа пріє. Конкуренція перевозу вугілля й хліба загострена. Кількість нещасних випадків катастрофічно зростає, хоч кількість платних пасажирів зменшилася (з 1,848.000 в р. 1917 до 306.000 в р. 1926 27), а прудкість ходу курєрських і швидких потягів понижено. На 100 потяговерст в р. 1923/24 кількість нещасть була: на анґлійських залізницях 0·10, французьких 0·37, німецьких 0·77; коефіцієнти ці в згаданих країнах уважаються надмірно зросшими після війни; — в р. 1913 в б. Росії 1·53, в р. 1923/24 в СССР вже коефіцієнт нещасть 6·06; по окремих залізницях, зосібна українських — він ще вищий, — на Донецьких залізницях за той же рік він сягав 16,2, а на Катеринській навіть 21,68. В московських ґазетах за листопад р. 1928 повідомлялося, що за останні півроку на залізницях трапилося більше 10.000 катастроф („крушеній“) з покаліченням паротягів, ваґонів та колії, не кажучи вже про людські жертви. Розуміється, причинами нещасть насамперед виступає незадовольняючий стан колії й зношеність рухомого складу, але коло половини їх, иноді навіть 60% (північні залізниці в р. 1926/27) завдячують це падінню службової дисціпліни. Вища залізнича адміністрація не має засобів, щоб боротися зі службовою деморалізацією службовців і робітників, жадного винного адміністрація не може звільнити, яка б не була вина і як би вона не очевидна, — тут зараз же виступають за винного партія та профсоюз. А шахтинський процес цілком убив авторитет інженірів, вони зовсім опустили руки, тримаючися позиції „моя хата в краю“.

За весь революційний час господарство залізниць дає страти не лише тоді, коли, виконуючи директиви послідовного усунення з господарського життя грошового обороту [1]), спробували було в часі від 1. І. до 15. VIII. 1921. загальної безплатности залізничих послуг населенню, але й в часи платности останніх. Платність, прибуткова стаття виявляється в залізничих тарифах. Перед війною тарифна система б. Росії, як і більшости країн, була розроблена дуже докладно, відповідаючи складним потребам господарського життя. Війна, революції, перекреслення мапи Европи, нові торговельні договори, зміна напрямку торговельних шляхів і особливо катастрофальні спади валют поставили перед комерційною службою дотичних шляхів, можна сказати, всю тарифну проблему наново.

[1]) Але без одиниці обрахунку не могло обійтися і тому Наркомшлях заініціював взамін грошової нову обрахункову одиницю, „прийнявши за таку одиницю пересічну продукцію одного нормального дня простої праці, за нормальної її напружености, та для конкретного роду праці“; ця трудова одиниця була названа „тред“ (Советский Транспорт. 1917/27, видання Нар. Ком. Пут. Сообщ. Москва, 1927, стор. 46). Коли радянська влада вернулася знова до грошової системи, комісаріят шляхів, як засіб фінансування, випустив було в р. 1923 окремі транспортові гроші (сертифікати), забезпечені всіма зисками транспорту і республики.

Взагалі, транспортні тарифні ставки визначаються двома межами: верхньою, яка означується ріжницею цін місця відправки й місця збуту краму і нищою коштовністю самої перевозки. В цих двох межах і хитаються тарифні ставки. Коли економічна політика скерована наприклад на те, щоб захищати національну індустрію від чужоземного конкурента, або підтримати якийсь продукційний район, або якусь свою галузь промисловости, тарифну ставку спускають до нищої грані, до собівартости[1]), в противнім разі підіймають її до вищої, як то сталося в травні р. 1923 з залізничими тарифами на всі хліби, що йшли з понадвольських ґуберній до Москви. З цих двох гранів верхню, хоч і не так просто, одначе скорше можна знайти: її дасть статистика цін; за те нища, собівартість транспортової послуги, досі для комерційної служби СССР уявляє нерозвязане калькуляційне питання. Замісць філіґранно викрісталізованих та пристосованих до окремих умовин і обєктів тарифних ставок передвоєнного часу, каже інж. Юренев[2]), перейшли до загальних підвишок тарифів. Найскладніша і найделікатніша справа трактується неприпустимо упрощено. Починають числити просто „копійки за рублі", а одну зміну тарифів мотивували навіть „більшою зручністю з друкарсього погляду". Проглядаючи крізь цей хаос можна було сконстатувати протекційний характер тарифів на індустрію (своє державне виробництво[3]) і по цілому ряду місцевостий забирання тарифами всієї ріжниці цін між місцями висилки і призначення хліба, тоб то заборончий характер тарифів для не націоналізованого сільського господарства. Сільське господарство і селянство визискують в користь протеґованих галузів удержавленого господарства і в користь робітництва. Але політична (національна) економія знає факти заміщення одних річей й послуг в разі їх надмірної коштовности иншими, дешевшими. Ця то тенденція й виявилася. На дорогі залізничі послуги селянство стихійно відповіло масовим розвитком суходольних возових і водяних барочних перевозок. Возові перевозки пересічно досягли 200-300-500 верств, обходячися дешевше та даючи кращу консервацію товарів: зерна, лену, лісу, заліза, посуду, навіть мануфактури. Доставка возами хліба з Ленінґраду в Ямбуґ (128 верст) обходилася (в знаках р. 1923) 2 руб. за пуд, а по залізниці 6 руб., доставка лняного насіння з Холма у Псков обчислялася в тих же знаках за 1000 пуд. 11·2 рубл., а по залізничій тарифі 15·3. (це без додаткових оплат). А ці додаткові оплати були такі: стаційна в порівнанні з довоєнною удвічи вища, за важення в 5 раз, за подачу ваґонів — в 7—9 раз, за оренду складів — до 10 раз вища. В степах воскресло чумацтво, бо давало перевозку і дешевше й швидче: там, де по залізниці вантаж йде 2—3 дні, возами 16—18 годин. Навіть Камсько-Уральський паперовий трест перейшов на возову перевозку: на 105 верст вартість возової перевозки одного пуда паперу удвічи дешевша, ніж по залізниці. Найбільш цінний вантаж, як масло, чай то що знов прояв тенденції до замінимости — стали посилати по пошті. Підвищення тариф і загальної вартости залізничих перевозок кінець кінцем привели не до збільшення, а до зниження тарифних приходів. Так стоїть справа з приходами.

---

[1]) Власні кошти

[2]) „Русск. Ек. Сборник", кн. X. 1927. Прага.

[3]) В 1924/25 рр. на перевозку вугілля з Кузнецького району на Урал і в Донбасу до Ленінґраду встановлено таниф по $/_{150}$ (реально $/_{270}$) коп. з пудоверсти, що не покривало навіть собівартости видатків залізниць за перевіз.

У видаткових статтях вартий уваги видаток на робочу силу. Непродукційність межує з марнотратством часу. Адміністрація силу часу до 45%, примушена віддавати на участь в засіданнях, комісіях, нарадах, потім на бюрократично-канцелярійний апарат. Щож до простих робітників, то їх робочий день фактично обернений в 4-годинний. Половина робочого часу йде на обовязкові запізнювання, одержування зарібної платні, ріжних натуральних видач, миття рук, чергові відпустки обовязкові хороби і т. д., друга половина переполовинюється простоюванням через брак матеріялів, ходженням за струментом, відшукуванням гайок та запасових частин і т. д. Не дивно, що в порівнанні з р. 1913 видаток робочої сили на одиницю ремонту в р. 1925/26 зріс: при капітальному ремонті товарових паротягів до 157%, при середньому ремонті товарових паротягів до 800%, у біжучому ремонті на 100 паротяговерст до 324%, у біжучому ремонті на 10 000 ваґоно-вісь-верст до 480%. Зарібна платня в своїм зрості випереджує продукційність праці. Контінґент залізничників зріс: р. 1913 було 823.010 душ (100%), а в р. 1925/26 — 1.040.237 або 126·6%. В р. 1914 на 1 км. залізниці їх припадало 12, а в грудні р. 1926 15·6%. Пересічна зарібна платня залізничника в грошах в р. 1925/26 дорівнювалася 75,1% довоєнної (1913), а з додатковими винагородами натурального характеру та ріжними пільгами (безплатний проїзд по залізницях залізничників та їх родин, відпуск палива по пільгових цінах, утримування клюбів, їдалень, чайних та бань, житлове будівництво то що), вона досягала довоєнного рівня. Але нищі робітники навіть самими грішми вже одержують більше, як мали в р. 1913; лишень кваліфіковані сили найменше наближуються в оплаті до давніших норм; — це загальна політика радянської влади. Що ж до продукційности праці, то вона в тім же 1925/26 р. сягала тільки 69,4% довоєнної [1]). З березня р. 1925 по березень р. 1926 зарібна платня піднялася на 60%, а продукція лише на 35% (Вестник путей сообщення ч. 72. 1926). Влада піддобрюється до потрібних їй робітничих елементів. В р. 1913 залізниці дали 195,2 міліонів руб. прибутку, в час революції стали давати страту, від якої не оправилися ще й досі — в р. 1926/27 страта сягала по офіційним даним 50 міліонів рублів.

Працюючи на страту, залізниці живляться з державних асиґнувань, тоб то кінець кінцем за рахунок селянства. Невистарчальність тих асиґнувань робить становище транспорта трівожним. Не кажучи вже про перші роки революції, з р. 1923/24 і кінчаючи р. 1926/27, щорічні зношування колії й рухомого складу залізниць ні разу не покривалися рівними їм асиґнуваннями. Таким чином, залізничий рух продовжує підтримуватися за рахунок зуживання основного і оборотового капіталів.

І коли на амортизацію й ремонт не знаходилося засобів, то щож говорити про нове залізниче будівництво радянської влади. Досі ніяк не можуть докінчити остаточно будівлі ліній, зачатих підчас війни. На р. 1918 в процесі будування було 18.745 верст залізниць. Цей плян скорочено потім до 10.788 верст, але й з них на р. 1926/27 ще добудовувалося 3.505 верст. В царській багатшій Росії й то лише частина залізничої сітки була збудована за державні капітали. Капітальна вартість всієї сітки залізниць б. Росії обчислюється в 7,6 міліярдів рублів, з того числа 4,7 міліярди або 62% було чужоземного капіталу. Тим часом, відроджування народнього господарства вимагає, крім реставрації існуючої сіті, приєд-

[1]) Вже цитований „Советский Транспорт“, стор. 93—95.

нання до загального колообігу ще нових районів, занадто бідно обслужених, або й зовсім ще не зачеплених „чавунними коліями". Ми вступаємо в період транспортової кризи, — казав на зїзді залізничників у р. 1921 комісар шляхів Рудзутак — котра ставить під загрозу розвій всього народнього господарства. — „Для того, щоб економічний розвій Росії — писав у травні р. 1926 совітський економіст Майдель — не був загрожений, необхідно вже з р. 1926 будувати що рік мінімально по 2.000 верст нових шляхів, витрачаючи по 180 міліонів річно". В блищі 5 років це вимагатиме 1 міліярд рублів, яких у радянської влади немає. Але крім того перед радянською владою, по признанню Рудзутака, стоїть питання „про технічне переустаткування сіті й цілого її рухомого складу", що вимагає напевно міліярдових видатків.

До війни значну ролю, особливо в перевозках малоцінного вантажу, відогравали внутрішні водяні шляхи, що обслуговувалися фльотою приватних підприємств. В останній передвоєнний 1913 рік перевезено водяними шляхами 3.107 міл. З дня 26. I. 1918 вся річна торговельна фльота націоналізована без відшкодування З того часу вся річна плавба стала державною. Річний оборот вантажу впав і лише повільно підіймається. В р. 1919 він виносив 16% довоєнного розміру, в р. 1924/25 — 41%, в р. 1925/26 — 51%, в р. 1926/27 — 61%, в р. 1927 — 73%. Така повільність відновлення річного транспорту при перенапруженні надсильною працею залізниць зясовується насамперед сумним станом водних шляхів і їх складу. В „Хозяйственных итогах" за р. 1923/24 подано слідуючу табелю рухомого складу річного транспорту в СССР:

Роки	Кількість парових кораблів	Сила в індекс. сил	Кількість непарових кораблів	Вантажова здібність непарових кораблів
1912	5.556	1.100	24.151	828.400
1922/23	3.623	724	7.687	337.843
1923/24	2.252	518	4.052	191.319

Як показують ці числа, річна фльота поволі гинула. Лише з р. 1924/25 на неї починають звертати увагу і відпускати незначні суми на ремонт і поповнення складу. Розуміється, весь склад суден зістає попередній, дуже перестарілий; 55% пароплавних корпусів налічують поверх 20 років функціонування, 12% мають віку навіть від 30 до 40 років, нагадуючи старі протерті кальоші, поверх 30% кітлів перейшло граничний вік. Небезпечний стан річищ, цілковита знищеність суден і упадок трудової дисціпліни ведуть до тих же наслідків у водному транспорті, що і в залізничім господарстві. Аварійність (ушкодження) кораблів в р. 1913 дорівнювалася 6% всієї їх кількости, в р. 1925 вона сягала 21,3%; далі збільшуючися, аварійність набирає загрожуючих розмірів. Дніпровське пароплавство на р. 1926/27 значно підупало, ходили тільки невеликі пароплавчики, головним чином в околицях Києва, та ще иноді плоти ліса (сплави дерева) оживлювали поверхню Дніпра. Відновлення провізної здібности річного транспорту в додачу гальмується й тарифною політикою, що виразно скерована в бік притягнення вантажу до залізниць. До війни й революції річний транспорт, для таких предметів як ліс, хліб, будівельні матеріяли, був самий дешевий. На р. 1923 він виступає як

найдорощий, дорощий від залізничного, а иноді навіть й возового. Наслідки тіж самі, що й від подорожіння залізничих тарифів. З річним транпортом успішно конкурують по суходолі залізниці та навіть возові перевозки, а по самих річках — човнові, баркасні й барочні. В наслідок цього дефіцітність річного транспорту є хронічним явищем, тоб то за нього доплачує селянство.

Не ліпше стоїть справа і з морським пароплавством. До війни 72% його тонажу було приватно-капіталістичного. З жовтневою революцією (кінець р. 1917 і на початку р. 1918) приватний морський транспорт підлягає націоналізації, але половина його встигла бути вивезеною закордон.

Післяреволюційний вантажовий оборот портів[1]) в міліонах тон сильно впав:

Порти.	1913 р.	1924 р.	1926 р.
Лєнінґрад	414,6	57,9	98,0
Ростов з Озовом . . .	96,2	6,1	5,3
Новоросійськ	116,5	61,0	111,7
Одеса	254,4	39,5	49,8
Миколаїв	128,2	15,9	28,3
Маріюпіль	117,5	11,6	34,1
Херсон	68,0	6,6	9,7

Відокремлення й усамостійнення кволих прибалтийських держав на Балтийськім морі лишило Московщині одне тільки „вікно“, при тім незручне, бо надовго замерзаюче — Лєнінґрадський порт, а на Чорнім морі — Ростов з Озовим, що власне є портом Донського козацтва. Новоросійський порт є кубансько-український, а инші порти Чорного моря належать Великій Україні.

З цих даних видно, що за самостійности України й Кубані, Росія не матиме на півдні власного виходу до Европи. Вона може мати його лише в спосіб транзітного роговору з Україною та Кубаню. Це мало всміхається російським політикам і тому Донбас та Чорноморські порти, — ось що не дає можливости росіянам помиритися навіть з самою думкою про усамостійнення України з Кубаню.

Заграничний експорт-імпорт через наведені вище порти одбувається для цілого Союзу, головним чином, під чужоземними прапорами (на чужоземних суднах). По даних за р. 1926 імпорт Союзу відбувся на 25,8% під радянським прапором, а експорт на 5,8%, на Чорнім та Озівськім морях експорт під чужоземним прапором сягав навіть 98,6%. Навіть радянські „хозяйственники“ віддають перевагу чужоземним пароплавствам, бо ці останні виконують фрахти по цінах значно нищих, як сучасна радянська фльота. Тут тіж обєктивні й субєктивні причини, що й у внутрішнім залізничім і річнім транспорті. Радянські пароплави на 83% перестарілися, є старші як 20 років, — термін, на протязі якого в Німеччині пароплави

[1]) А. Грідунов, в місячн. „Транспорт і хозяйство“. 1927. ч. 4.

Михайло Іванович Туган-Барановський
(1865 — † 1919)*

завжди й вповні амортизуються; вантажні й особові тарифи на 200/300% вищі від довоєнних і на 20% вищі проти сучасних залізничих; пароплавні команди ледве на 20% численіші від команд на німецьких пароплавах; праця супроти німецьких команд гірша, а тим часом радянські моряки одержують платні в кілька раз вищі, ніж німецькі. Все це підвищує накладні видатки у хлібному експорті, а тим часом льондонська ціна мінус накладні видатки означує ціну хліба на місцях. Селяне кінець-кінцем мусять розплачуватися за всі дефекти морського транспорту, в тім числі й за високі платні морякам...

Стан портів потрібує великих видатків на привернення довоєнної їх працездатности, теж саме є зі станом основного і оборотового капіталу. Ремонт кораблів — що ще в р. 1922/23 перейшли в кількости 44% вік 20-30 років, а ще 39% навіть 30 років — справа безнадійна, їх доцільніше пустити на злом, будувати нові. Закордоном звернено велику увагу на конкуренційну здібність пароплавів і в цім напрямку йде модернізація торговельних фльот. „Мабуть Радянському Союзові — пише відомий комуністичний письменник Варґа — прийдеться піти за прикладом Анґлії та Німеччини й радикально обновити склад своїх пароплавів через одержання для того капіталів буть то шляхом власного нагромадження чи здобуттям інтернаціональних кредитів„[1]). Без сумніву треба неминучо йти за прикладом капіталістичного світу в „модернізації“, бо світ цей рішуче перемагає радян. фльоту в конкуренції за морські перевозки. Але нагромадження власних капіталів досі не робилося навіть в формі амортизації морських пароплавів, — про те заговорили тільки в р. 1926; накладати ж амортизаційні суми на собівартість послуг нераціонально, бо це піднімає ціну тих послуг. Джерела необхідно шукати на зовні транспорта, але інтернаціональний капітал до совітів не йде.

Нарешті, залізничий й водний транспорт мусить комбінуватися й опиратися на сітку шосейних та ґрунтових доріг, без чого звязок міста з селом лишається дуже обмежений. Тим часом на 635.000 км. возових, в суті річи суто селянських шляхів, припадає шосованих і мощених всього лише 24.585 км. Небруковані ж шляхи нині, після скасування земств, перебувають в стані остільки неможливім, що не тільки в осени й весною вони є в цілому з тягарем непроїздні, але й в инші часи року подекуди ними перестають користуватися, проторюючи нові шляхи аж за межами дорожнього пасма. Накладні видатки по перевозу товарів на возових шляхах сильно зросли. По даних Д. Ржевського[2]) на сіль до 100 верст їх падає від 0,5 до 110% вартости, на борошно до 45 верст до 44,5%. на макухи до 133 верст до 85%. Лише проведенням нових шосованих чи брукованих шляхів можна коштовність цього роду транспорту здешевити. Близько третина ґрунтових доріг, з огляду на жвавість на них руху, економічно вповні надається до покладення на них камянного одягу. Але на це потрібно до трьох міліярдів рублів, не числячи щорічних ремонтів вже існуючих шляхів.

Вище наведений сумний стан транспорту в цілому надзвичайно гальмує культурний і економічний розвій країни. Невигідний для всього населення Союзу, він найбільш дошкулює селянину, бо здорожує набуття виробів

---

[1]) Варґа. О тенденциях мирового судоходства. „Економическая Жизнь“ 1927. ч. 29.
[2]) „Финансовая Газета“ від 3. VI. 1925. ч. 123.

індустрії, і зменшує користи від продажу сільсько-господарських продуктів на всю вартість надмірних транспортових видатків від села до ринку. *Проф. О. Мицюк.*

Кооператизація сільського господарства.

2. Перерібка с. г. продуктів*).

Не меншу вагу, ніж кооперативна організація сільсько-господарського кредиту й набування товарів, має кооперативна організація перероблення й використання сільсько-господарських продуктів.

В культурних країнах вже давно відбувся процес виділення з селянського господарства таких галузей перероблення, як прядення, ткання ітд., які давніше велися ручною працею. Виділені галузі перероблення усамостійнилися в свобідні підприємства реміничі й індустріяльні, які з правила вже не стояли більше в жадному особистому звязку з сільським господарством. Инакше стоїть справа при виділенні галузей перероблення в дорозі кооперування, яке характеризує найновіший розвиток. Перероблення при цьому виділяється з сільського господарства при удержанні права власности селян на усамостійнене перероблююче підприємство. Зовсім природньо, що це може статися лише в формі колективної власности. Участь сільсько-господарських продуцентів в переробнюючій діяльности тут з правила не існує або існує лише на початкових стадіях кооперативного підприємства. З дальшим розвитком технічний і купецький провід перебирають на себе фахові кооперативні урядники, а безпосереднє перероблення — індустріяльні робітники. А сільські господарі виконують лише надзорчі чинности, як члени надзірних рад і загальних зборів.

Таким чином ми маємо тут до діла не з властивими продукційними кооперативами, при яких власники є заразом робітниками, але лише з кооперативами продуцентів, підприємствами, які хоч і ведуться на спільний рахунок, одначе власники яких самі не працюють в колективному підприємстві, а лише дбають за вироблення потрібної сировини у своїх індивідуальних сільських господарствах. Через те ці господарства в ще більшій мірі одержують характер чистих сільських господарств.

В міру, як поступає наперед цей розвиток, мусить ставати далеко сильнішою внутрішня злука сільських господарств з усією цілістю господарства цілої суспільности. Це є протилежна сторона процесу очищення підприємств. Кооператива вносить плян і порядок в активні і пасивні відносини сільського господарства до ринку. Крім постачання грошей і кредиту а також сільсько-господарських предметів потреби переймає вона також використання продуктів.

З усіх сільсько-господарських галузей продукції перероблення молока насамперед і найенерґічніше було охоплене кооперативним рухом. Аж до останньої третини минулого століття перероблення молока на масло й сир відбувалося скрізь в тому самому господарстві, яке мало молоко. В господарствах селян ця галузь діяльности належала до біжучих

*) Див. Кооп. Респ. ч. 9. за 1928 р. (стор. 398—401).

обовязків жінки. Вона збирала зайве молоко в глечика, била зібрану сметану в масниці на масло й несла краще або гірше вимите масло на ринок. При цьому товщ молока не був як слід використаний, а також чистота виробу лишала богато до бажання. Продукт був, в залежности від паші й оброблення, дуже не однакової якости. За те товщ, який лишався в молоці, поліпшував його якість. Маслянка була улюбленим, смачним напоєм, а також квасне молоко без сметанки охоче споживали люди й худоба. Частину молока селянка переробляла на пісний сир. Лише в горах і долинах здавна існували окремі сироварні, які виробляли сир для продажу й які почасти вже були скооперовані.

Також по більших господарствах вироблення масла й сира було побічною роботою й відбувалося в описаних примітивних формах. Лише з винаходом машини до відділення сметанки від молока справа набрала иншого вигляду. По дрібних господарствах поширилися ручні сепаратори. Окремі великі економії завели молочарні з моторовими сепараторами. При цьому, разом з поліпшенням сепараторів, все краще відділювано масляний товщ з молока.

Одначе провід в технічному розвиткові не довго лишився в руках окремих великих господарів. З винаходом практичних і певних струментів до швидкого випробування молока усунено найтяжчу перешкоду, яка досі стояла на дорозі до поширення колективного використання молока. Оплата молока, яке походило з ріжних господарств, після його якости, це значить, після якости товщу, забезпечила ліпшим господарям, які давали молоко до молочарень, відповідну заплату за кращий вибір і відживлювання їх худоби. А на відсталі господарства молочарня могла мати відповідний вплив. Ідея селянської кооперативної молочарні знайшла тепер своє практичне приміненнл. Її побідний похід почався в Данії.

Там почали селяни на початку 80 років минулого століття засновувати кооперативні молочарні. До цього змусила їх необхідність шукати відшкодування з огляду на зменшену користь від збіжевого господарства. Першу молочарську кооперативу заснував Стілінґ Андерсен в Гедінґу в західній Ютляндії. В тих часах »експортове масло«, яке постачали великі маєтки, з огляду на свою кращу якість, стояло на загал вище в ціні, як селянське масло. Надія через раціональне спільне оброблення осягнути ту саму якість і ту саму ціну пхала селян до засновування кооператив для пероблення молока. Вони не лише осягнули свою мету, але здобули вищі ціни й кращу якість для свого масла. Вже на виставі з нагоди сільсько-господарського конґресу в 1909 році в Одензе кооперативні молочарні здобули всі 46 срібних медалів. Улаштування кооперативних молочарень незабаром так удосконалено, що навіть більшість власників великих маєтків була змушена прилучитися до них. Їх молочарні не були в стані давати продукти такої високої якости. »Через злуку й спільне перероблення в кооперативних організаціях дрібний сільський господар може осягнути наслідки, яких не може мати найбільший земельний власник, коли він лишається ізольованим«, так звучить осуд, який ми знаходимо в звіті про данський кооперативний рух для інтернаціонального сільсько-господарського конґресу в Брукселі в 1910 році.

Провідним і рішаючим чинником в кооперативних молочарнях залишився селянський елемент. Найбільша частина селянства, аж до халупників включно, належить тепер до цеї організації, в той час як ще й досі значна частина великих маєтків стоїть поза нею. В 1910 році число молочних ко-

ров в Данії виносило 1,282.300 штук. Молоко від 900.000 коров доставлювано до кооперативних молочарень. З загального числа коров країни 83% припадало на господарства, які були членами кооперативних молочарень. Коли сюди дочислити ще молочарні до збору молока, то 92% всього числа коров в Данії було в господарствах, які брали участь в кооперативних молочарнях або в молочарнях до збирання молока. Кількість коров у окремих ґрупах господарств представляє таблиця:

Величина господарства	Кооперативні молочарні	Приватні спілкові молочарні	Не прилучені до молочарень
0— 5 га	85,9%	6,3%	7,8%
5— 15 »	88,9%	7,2%	3,9%
15— 30 »	90,7%	6,1%	3,2%
30— 60 »	87,9%	7,2%	4,9%
60—120 »	80,6%	12,1%	7,3%
120 - 240 »	60,5%	19,3%	20,2%
понад 240 »	38,8%	28,4%	32,8%
пересічно	83,3%	8,9%	7,8%

Одначе кооперативи осягнули свою високу видатність не лише тим, що вони поставили перероблення молока на найвищий степень досконалости, в чому вони мали підтримку технічних і наукових державних інститутів. Вони поклали велику вагу на те, щоби раціоналізувати вирі б молока. Цій цілі служать ріжні установи й окремі кооперативи.

Тут треба в першій лінії назвати товариства для хову худоби й товариства для контролі, які дбають за систематичне ховання коров, які моглиби давати найбільшу кількість найкращого молока. Перше контрольне товариство повстало в 1895 році в південно-східній Ютляндії. В 1909 році маленька Данія уже числила понад 519 таких контрольних товариств. В цих товариствах фахово освічені контрольори постійно досліджують видатність кожної окремої корови. Сільські господарі, які належать до цих товариств, є в стані усувати менше видатні корови й лишати лише найкращу худобу. Ці товариства дають також поучення, як найкраще тримати й годувати худобу.

Для поліпшення продукції молока служать далі товариства для контролі молока, які також переводять як найдокладніші досліди й контролі видатности обєднаних молочарень. Дуже велику ролю в поліпшенні виконує досвідний й контрольний інститут при сільсько-господарській вищій школі в Копенгазі, який постійно переводить контролю й уладжує вистави продуктів усіх кооперованих молочарень; цим способом підтримує між ними суперництво а їх праця публікується до загального відома й шанується.

Сільсько-господарській досвідній ляборатoрії в Копенгазі треба завдячувати також великий поступ, який зробили молочарні через загальне заведення пастеризації молока перед переробленням його на масло або иншим ужиттям, а також через заведення чистих культур для осягнення киснення, яке давало би відповідний, дуже добрий аромат. Докладні досвіди ляборатoрії викрили, що лихий смак масла походить від окремих мікробів

і що коли молоко нагріти до 70% Ц., а потому відразу охолодити, то з нього в кожному разі може бути вироблене чудове масло. Це має дуже велику вагу також для поборення туберкульози безроґ і рогатої худоби. Тепер на годівлю уживають виключно стерилізоване молоко або маслянку. Шлюз, який збирається на внутрішніх частинах сепараторів, реґулярно спалюється. Коров, які мають туберкульозу вимени, негайно ріжуть.

Спільному збутові закордон служать товариства вивозу масла, які почасти ще раз переробляють призначене до вивозу масло, щоби дати на ринок якнайкращий продукт; головним ринком є Льондон. Масло, крім свого чудового запаху, визначається ще тим, що воно також несолене дуже довго лишається свіжим і смачним.

Блискучий розвиток данських молочарень заохотив до наслідування також инші країни. Норвеґія й Швеція, а ще більше Фінляндія з добрим успіхом вступили на ту саму дорогу. У Фінляндії кооператива Пелєрво, яку заснував в році 1899 Ганнес Гебгарт, з великою енерґією посунула справу наперед, зайнявшися через своє інформаційне бюро а також через вандрівних учителів заложенням або поліпшенням молочарських кооператив[1]). Розкинене становище сіл і хуторів ставило особливі трудноці кооперативному переробленню молока в цій рідко заселеній країні лук і болот. Одначе знайдено дорогу, щоби упростити транспортову працю, яку має селянин через щоденну доставу молока до молочарні. Це сталося за допомогою так званої методи охолодження. Через таке поступовання кожний дрібний господар може заморожувати свою сметану, так що він може її переховувати й потрібує їхати до молочарні лише раз на тиждень. Ця метода уможливлює також зосередження дальшого перероблення молока у великих центральних молочарнях. На цей спосіб було розвинене також молочарство на Сибіру перед війною для експорту масла.

Ввіз доброго масла зі Скандинавських країн до Анґлії вивів також селянство Ірляндії з його відсталости. Ми вже вказували на швидкий загальний розвиток селянських кооператив в Ірляндії. В 1889 році була заснована перша ірляндська молочарська кооператива після данського взірця; протягом одного десятиліття в Ірляндії було вже 191 молочарських кооператив, які мали 20.844 членів.

Також у Франції, Бельґії й Голяндії конкуренція й приклад Данії заохотили до наслідування. В горішній Італії існують великі, капіталістично збудовані молочарні в льомбардській рівнині, які стоять в злуці в великими доставцями молока, а від дрібних лише купують молоко. Генріх Пудор розповідає про це й каже: »дуже цікавими є утворені дрібними селянами в альпейських долинах кооперативи, які переконуючо представляють нам силу кооперативної ідеї власне для найдрібніших господарств (подібно, як і в Фінляндії)... В 1905 році оцінювано число кооперативних молочарень лише в венеціянській окрузі на 250; кооперативні молочарні з околиць Аґорда злучилися в союз, який з початку числив 19 молочарень, 812 членів і около 1.300 коров, а вже в році 1894 числив 35 молочарень, 1.527 членів і 2.520 коров, так що на кожного окремого члена пересічно припадає лише дві корови[2])...«

[1]) В 1910 році у Фінляндії було 658 молочарень, з того 360 кооперативних молочарень, які давали 80,6% загальної продукції масла. Порівн. »Finnland im Anfang des 20 Jahrhunderts«. Видано з поручення міністерства закордонних справ. Гельсінґфорс, 1919, стор. 143.

[2]) Dr Heinrich Pudor, »Die Selbsthilfe in der Landwirtschaft«.

Австрія виказує, особливо в долішній Австрії, добре розвинені місцеві кооперативи, які доставляють молоко або сметанку до великих молочарських централь. Угорщина також має дуже розвинену організацію кооперативних молочарень в округах навколо Будапешту. Особливо сильний розвиток сільсько-господарської кооперації виказує Швайцарія. Там було на 1. січня 1920 року не менше як 2.613 кооператив для виробу масла та сира. Тепер ледви чи існує ще яка країна в Европі, в якій не було би цього руху.

Також в Німеччині кооперативні молочарні почали швидко поширюватися в останньому десятилітті минулого століття. Пара найстарших молочарень, які походили з 70 років, це були сполучення небогатьох великих господарів у Східній і Західній Прусії. Новіший рух поширився насамперед у Шлезвіґ-Гольштайні й в полудново-західніх селянських округах. В кінці 1920 року було в Німеччині 3.315 молочарських кооператив, з яких около 2.000 були організовані в Державному Союзі, а 300 в Райфайзенівському Союзі. Всі инші, це здебільшого незалежні Ревізійні Союзи, як наприклад Ревізійний Молочарський Союз для Бранденбурґа, Померанії, Саксонії, Мекленбурґа і т. д.

З поширенням кооперативного перероблення молока відбувається дуже важний рух, який впливає в поступовому напрямі на все селянське скотарство. Ручний виріб масла й сиру зникає. Селянин і селянка можуть в більшій мірі дбати про хов худоби й иншу сільсько-господарську роботу. Побідний похід цього руху в усіх селянських країнах вказує на те, що він має в собі здорову господарську творчу силу.

(Далі буде.) *Др. Е. Давід.*
(пер. М. Залізняк)

Спожиття хліба через кооперативи І. ст.

Через брак статистичного матеріялу про діяльність нашої кооперації часто пропускаються без уваги незвичайно важні річи, як в данім випадку спожиття хліба через наші кооперативи. У нас панує переконання, що село має на збут подостатком сіль.-господарських продуктів, головним чином хлібного збіжжа. Думка ця з ґрунту фалшива. Другим разом постараємося доказати, що не може бути мови про експорт збіжжа поза межі національної території, а можливе є лише пересунення лишків збіжжа з богатших районів у райони бідніші, що й повинна робити наша кооперація. Вже сама структура селянських господарств, прим. в Галичині, де на 100 господарств є 88,9% безземельних і малоземельних (до 5 ha), наводить на думку, що не може бути мови про більший експорт збіжжа із селянських господарств (не рахуючи господарств поміщицьких, які зрештою ледви чи схотілиби збувати свої продукти через наші кооперативи).

Дякуючи вміщенню відповідних питань у статистичний листок для кооператив за рік 1927, статистичному відділові РСУК. вдалося одержати деякі дані про консумцію хліба через кооперативи. Подаємо ці дані до відома широкого загалу у надії, що вони будуть використані для розвитку нашої кооперації.

Маємо до розпорядимости статистичні листки із 1.158 кооператив між якими є

960 госп.-споживчих
186 молоч. »
12 міських »

Маємо дані про продаж хліба в 1927 р. лише для 599 з тих кооператив, які торгували печивом, а саме:

	хлібом	булками
госп. спож.	491	550
мол. »	104	116
міськ. »	4	4

Округло половина кооператив, що надіслали статистичні листки, подає, що торгувала хлібом і булками.

Для лекшої орієнтації наводимо консумцію хліба після господарських районів*).

Район I.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Сокаль	56	21	2.908·12	34	6.456·79	9.364·91

Район II.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Броди	33	17	7.933·63	18	7.885·41	15 819·04
2. Жовква	14	7	5.363·64	11	6 470·99	11.834·63
3. Золочів	33	13	3.421·85	16	7.790·15	11.212·—
4. Камінка струм. . .	8	4	2.219·15	5	883 44	3.102 59
5. Львів - повіт . . .	25	16	22.257·53	14	6.138·17	28.395·70
6. Рава руська	6	4	10.152·52	3	3.170·45	13.322 97
7. Радехів	29	—	—	9	1.454·53	1.454·53
	148	61	51.348·32	76	33 793·14	85 141·46

Район III.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Любачів	1	—	—	1	88·55	88·55
2. Мостиска	15	8	7.631·73	10	4.705·15	12.336·88
3. Перемишль	28	19	20.053·42	16	6.813·49	26.866·91
4. Рудки	14	7	4.515 77	8	4.386·70	8.905·47
5. Яворів	17	10	29.738·46	9	10.398·95	40.134·41
6. Ярослав	8	6	3.244·53	5	3.427.50	6.672·03
	33	50	65.183·91	49	29.820·34	95.004·25

*) Наш поділ на райони не є стисло науково опрацюваний, а лише приблизно усталений (задля браку відповідних в тім напрямі специяльних студій). В кожнім разі уважаємо його за доцільніший ніж поділ по воєвідствам, що руководиться лише політичними мотивами.

Район IV.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Добромиль	5	5	7.670·04	5	1.983·61	9.653·65
2. Дрогобич	47	33	57.294·36	35	27.138·05	84.432·41
3. Жидачів	31	30	20.470·09	31	12.203 33	32.673·42
4. Калуш	24	10	7.392·15	7	3.449·99	10.842·14
5. Самбір	5	3	2.096·—	3	1.113·75	3.209·75
6. Станиславів . . .	10	7	9.987·58	6	4.189·33	14.176 91
7. Старий Самбір . .	9	—	—	—	—	—
8. Стрий	36	31	35.270·89	30	17.393·85	52.664·74
9. Товмач	10	7	3.370·06	5	6.801·42	10.171·48
	177	126	143.551·17	122	74 273·33	217.824 50

Район V.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Бережани	41	18	9.933·47	20	10.670·49	20.603·96
2. Бібрка	47	37	22.437·80	38	14.461·03	36.898·83
3. Бучач	42	20	9.235 43	32	22.128·54	31.363·97
4. Городок Яг.	5	3	6.014 66	2	955·82	6.970·48
5. Зборів	41	13	1.526·81	21	4.250·54	5 777·35
6. Перемишляни . . .	11	7	2.621·67	6	1.454·07	4,075·74
7. Підгайці	40	22	14.583·25	24	10 521·33	25.104·58
8. Рогатин	27	18	7.892 18	21	12 455·17	20.347·35
	254	138	74.245·27	164	76.896·99	151.142·26

Район VI.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Збараж	40	3	192 00	14	1.787·87	1.979·87
2. Тернопіль	36	13	8.060 05	18	6.402·27	14.462·32
3. Скалат	25	4	596·99	11	2.432·65	3.029·64
4. Теребовля	8	5	5.229·73	4	1.397·65	6 627·33
5. Копичинці	28	8	1.364·20	20	3.065·42	4.429·62
6. Чортків	28	23	17.549·52	26	10.445·83	27.995·25
7. Борщів	53	20	16.977·27	22	7.217·80	24.195·06
	218	76	49.969·76	115	32.749 49	82.719·25

Район VII.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Коломия	33	8	8.035·47	8	1.730·17	9.765·64
2. Снятин	31	20	8.545·85	10	4.704·49	13.250·34
3. Городенка	34	15	3.689·60	25	6.453·66	10.143·27
4. Заліщики	31	23	11.375·59	12	8.842·58	20.218·17
	130	66	31.646·51	55	21.730·90	53.377·41

Район VIII.

Повіт	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
1. Березів	2	2	4.148·59	1	477·52	4.626·11
2. Сянік	1	1	598·25	—	—	598·25
3. Ліско	10	7	6.671·73	7	4.543·73	11.215.46
4. Турка	5	3	3.775·14	3	1.167·52	4.942·66
5. Сколє	13	11	11.090·35	11	8.343·24	19.433·59
6. Долина	19	17	25.297·45	17	10.253·67	35.551·12
7. Богородчани	2	1	1,514·08	1	606·35	2.120·43
8. Надвірна	7	—	—	—	—	—
9. Печеніжин	11	—	—	—	—	—
10. Косів	22	19	16.206·36	15	8.364·55	24.570·92
	92	61	69.301·95	55	33.756·58	103 058·54

Загальне зіставлення по районам.

Райони	Кількість кооп-в	Торгували хлібом	Закуплено хліба в зл.	Торгували булками	Закуплено булок в зл.	Закуплено печива взагалі в зл.
I.	56	21	2 908·12	34	6.456·79	9.364·91
II.	148	61	51 348·32	76	33.793·14	85.141·46
III.	83	50	65.183 91	49	29.820·34	95.004 25
IV.	177	126	143.551·17	122	74.273·33	217.824·50
V.	254	138	74.245·27	164	76.896·99	151.142·26
VI.	218	76	49.969 76	115	32 749 49	82.719 25
VII.	130	66	31.646 51	55	21 730·90	53.377·41
VIII.	92	61	69.301·95	55	33.756·59	103.058·54
	1.158	599	488.155·01	670	309.477·57	797.632·58

З приведених цифр бачимо, що в 599 згл. 670 кооперативах на 1,158 консумується за 797,632·58 зол. хліба і булок. Рівнож видно з таблиць, кілько котрий район згл. повіт зуживає хліба через кооперативи.

Вже з того неповного обслідування видно, що споживття купного хліба досить велике. Як би мати відомости від усіх кооператив в (1,818 кооп. I. ст. госп.-спож., мол. спож. і міських спож. з кінцем 1927 р.), то сума видана на закупно хліба кооперативами зросла би приблизно до півтора міліона зол.. Очевидно, як знаємо з практики, вдруге стільки, або й більше закуповується хліба поза кооперативами. Не минемося з правдою, коли скажемо, що наше населення консумує округло за 3 міліони злотих купованого (готового) хліба, всеодно, чи з мусу, бо свого не вистарчає, чи тому, що дома не пече хліба. В нас поки що переважає перший мотив.

Ці приблизні підрахунки свідчать, які кольосальні суми ми, »хліборобський« нарід, видаємо на печиво, котре приготовляють нам чужинці.

Піддаємо ці цифри під розвагу нашим кооператорам, що певно застановляться над потребою власних кооперативних пекарень.

Інж. О. Охрим.

Проблєми кооперативної організації і практики.

Шляхи розбудови сільсько-господарської кооперації.

I.

Сила і слабість нашої кооперативної організації*).

Розвиток нашої кооперації видвигає все нові проблєми, розвязанню яких за мало присвячується у нас уваги.

Наші краєві і повітові осередки, надто перетяжені біжучою роботою, з трудом встигають відповісти бодай частинно домаганням, ставленим їм низами. Нема, звичайно, змоги ані часу, на основі дотеперішніх вислідів і досвідів, поставити напрямні дальшої праці, усталити цілі і методи, звести кооперативне життя в одно могутнє, уреґульоване русло.

На разі воно тече нестримно вперед, мов наші гірські ріки — без сталого русла, що раз розливаються повінію, то знов висихають до малих, незначних потічків.

Наші »верхи« досі не опановують »низів«, не проводять ними, тільки з трудом »підбігають« за ними.

І не диво! Повоєнний розвиток нашої кооперації могутній тільки на перший погляд; — досі це тільки розвиток в ширину. Ми можемо хвалитися кількістю, а не якістю. »Після розмаху в ширину мусить прийти фаза інтенсивного поглиблювання руху, його якісного піднесення. З тим висновком РСУК., інституція відповідальна за напрямок руху, замикає книгу 1926. р.« (Звідомлення РСУК. за 1926 р).

З тими самими рефлєксіями буде можна »замкнути книгу« 1927 і 1928 р., бо мимо великих зусиль в напрямі поглиблення, уґрунтування нашої кооперації — висліди є дуже незамітні. Ріст іде дальше переважно в шир і це є головною причиною всіх недомагань, всіх хоріб нашої кооперативної організації.

Нараховуємо понад 2.500 сільських кооператив, 2.500 крамарів, 7.500 членів Управ, 17.500 членів Надз. Рад - кругло 27.500 люда — »верхівки«.

Гарне число! — але кілько з тих людий має хоч сяке-таке підготування до праці, яку на себе взяли? Тільки незначна частина перейшла короткі загальні кооперативні курси, ще менше число — фахові (крамарські,

---

*) Поміщуючи цю статтю на дуже актуальну тему, як дискусійну, Редакція радо прийме инші голоси в цій справі, хочби коротко формуловані. — Ред. К. Р.

молочарські). Більшість — це самоуки. Самоуки нераз дуже спосібні, яких високу кооперативну ідейність або визначну зручність і оборотність в практичній роботі часто подивляємо. Але це меншість. Gros — це люди, що виконують свою працю неуміло, не раз недбало і, що найгірше, зовсім не розуміють основних засад кооперації, зглядно розуміють їх по свойому.

Отсе »верхівка« нашої сільської кооперації. Кооперативне освідомлення загалу членів, розуміється, — справа куди гірша.

»Загальне захоплення кличем: — в кооперації вихід з положення — привело в 1926 до оснування кооператив навіть в дуже відсталих місцевостях; несвідомість засад справжньої кооперації спричинила, що великий відсоток цих кооператив ведеться, на жаль, по зразку приватних підприємств« — говориться в статистичнім огляді РСУК. за 1926. І дальше: »Черговою і життєвою потребою нашого кооперативного руху є пропаґанда засад та вишкіл фахового персоналу«.

Нелегке це завдання. Колиб і знайшлося відповідне число фахововишколених крамарів, чи схочуть вони працювати за 30-40 зл. міс. платні? Книговодство господарсько-споживчої кооперативи є доволі складне і вимагає значної витрати часу. Чи схоче вишколений книговодець проводити його за 10-15 зл. місячно? А більше платити не можна при пересічнім торгу 15.812 зл. річно (рік 1926.)!

І тому стрічаємо дальше стільки тих капарних, брудних кооперативних крамниць з невідповідним асортиментом товарів, які нищаться через невідповідне переховання, — з брудним, незручним і недбалим крамарем.

Відси це неточне, занедбане книговодство, безконтрольність завідуючих орґанів і, як наслідок, — страти, манка, крадіжи Притім непомірно високі в порівнанні з торгами торговельні кошти і наслідком того високе обтяження товарів. Я сам стрічав випадки, коли кооператива привозить за 100 зл. товарів, а достава коштує 5 зл.. Тому то і праця над поглибленням і уґрунтуванням нашої сільської кооперації буде дуже тяжка.

Конечна тут передовсім інтенсивна організаційно-інструкторська і ревізійна праця на місцях. Праця така ведеться дійсно ревізорами РСУК. та люстраторами Пов. Союзів з повним напруженням. Ледви чи денебудь іще йде праця ревізійного апарату з таким напруженням, серед таких тяжких обставин, як у нас. А однак апарат цей за малий, невистарчаючий, щоб виконати вповні своє завдання. Збільшити ж його відповідно до зросту числа кооператив немає змоги, бо кооперативи за слабі, щоб його удержати.

Число бє нас, кількість без відповідної якости! Число — причина слабости, але в тім і сила нашої кооперативної організації. Цілий край заповнений густою сіткою кооператив. Вони втиснулись в найглибші закутини, куди ніколи не дісталася ще »Просвіта« зі своїми читальнями, ані який небудь часопис. Хоч як слабі, все таки це важні станиці, при помочи яких можна буде опанувати край організаційно і торговельно.

Треба тільки ту масу карлуватих установ звязати тісною організаційною сіткою і в той спосіб змагати до її закріплення, а з другого боку через якнайбільше упрощення діловодства низових кооператив уможливити їх успішну працю навіть при тім невишколенім персоналі, яким вони на разі розпоряджають. В дальших розділах хочу подати свої погляди на спосіб розвязання цих питань, погляди, які я собі виробив на протязі своєї праці в характері ревізора. Притім говоритиму виключно про сільську споживчу коперацію і сільсько-господарську, полишаючи всі инші види.

II.

Господарсько-споживча кооперація.

Такою назвою визначується у нас найбільш поширений вид сільської кооперації, який по статистиці з 1926 р. виносив 76·4% всіх кооператив. Є це в переважаючій масі чисто споживчї кооперативи, які називаємо »господарськими« хіба тому, що вони заосмотрують товарами (головно споживчими) наше сільське, рільниче населення. Не повинна вводити нас в блуд шумна назва »рахунок продуктів«, яку називаємо часто в білянсах тих кооператив. Це є переважно виміна товарів за продукти — яйця і в зникаючих кількостях збіжа — продаж за »сільську валюту«. Продукти ці продають кооперативи прямо або за посередництвом Пов. Союзів приватним гуртівникам і таке посередництво продуктами не можна вчислити під рубрику сільсько-господарської кооперації, так як воно не має майже ніякого впливу на ринок даного продукту і зовсім не причинюється до квалітативного піднесення продукції; тим самим тут не стає цеї основної прикмети сільсько-господарської кооперації: піднесення господарства своїх членів.

Тільки менша частина сільських кооператив звільна поширює свою діяльність в напрямі сільсько-господарськім через постачання рільничих потреб, творення машинових відділів, відділів обезпечення худоби і т. и. Про них буду говорити в слідуючім розділі. Більшість остала й досі чисто споживчими кооперативами.

Вже тепер приходиться говорити про тяжку крізу того виду кооперації, хоч зверхні факти і прояви: чисельний зріст, зріст торгів — здається — цему перечать. Більшість цих кооператив має за собою 2-3 роки існування; вони держаться ще первісним запалом. Треба однак бачити ті трупи, або живі трупи, цілі цвинтарища кооперативні в деяких округах. То переважно кооперативи, засновані перед 5-6 літами — і не тільки девалюація їх повалила. Тут поховано кооперативну ідею! Наважуюсь твердити, що більшости сільських споживчих кооператив грозить неминучий упадок, як що вони остануть в теперішнім виді. Причин не тяжко знайти.

Наша кооперативна пропаґанда кинула в народню гущу великі кличі, не щадила рожевих обіцянок. Село чекало на якийсь рятунок і щиро підхопило ті кличі.

Але минають роки і село не бачить реальних здобутків, бачить їх за мало. Приходить розчарування і зневіра. Наша споживча кооперація дала селу, — правду сказати — доволі мало. Правда, — вплинула до певної міри на обниження цін, особливо в місцевостях, віддалених від міст, і зразу загрозила поважно приватних купців по селах. Однак з огляду на великі кошти завідування при малих торгах і на недомагання нашої торговельної надбудови, знижка ця не є так велика, щоб могла убити приватну конкуренцію. Приватний купець по селах очунявся від першого удару і всюди там, де його кооператива зразу не знищила, підноситься і переходить до наступу. Він зростає в міру того, як холоне перший запал, розбуджений кооперативною пропаґандою. Побіч давнього купця, переважно жида, повстає новий, »свій«, вихованок самої ж кооперативи, бувший крамар, справник тощо.

Заведення товарових зворотів декуди направило сітуацію, але не надовго. Товаровий зворот не може мати для селянина того значіння, що для міського робітника. Він і не може бути великий. В початках, правда,

дає кооператива часто великий зворот (я стрічав навіть 10%), а то при малім числі членів — із зисків з нечленських торгів! Це робить враження, число членів зростає скоро, але вже слідуючого року можна дати найвище 3-4% звороту. Це викликує обурення. »Нас ошукали«! І справу тільки погіршує. Звичайно сільська споживча кооператива розвивається добре в початках, через 3-4 роки виказує часто навіть великі надвишки, мимо того, що персонал ще зовсім невишколений і мимо браку оборотових фондів. Кошти завідування невисокі, бо Управа працює часто даром або за дуже низькою винагородою, члени деколи дають даремні підводи. Велику ролю грає також благородна амбіція провідників: »ми мусимо показати, що ми потрафимо«. Потім починається скорший або повільніший упадок. Брак частої і точної контролі, а часто неможливість такої, задля неточного книговодства — почуття безконтрольности приводить до зловживань. Починаються ославлені »манка«, які в деяких околицях виступають прямо епідемічно.

Загал членів, не звязаний зі споживчою кооперативою жадними тіснішими господарськими звязками, починає дивитися на неї, як на звичайну крамницю, »руський склеп«, в якім треба якнайбільше »наборгувати« і не спішитися з заплатою, бо то прецінь »наше«. На упадок кооперативи дивиться пересічний член, звичайно, доволі байдуже, бо він властиво в цілій справі дуже мало заінтересований.

Що иншого, колиб грозив упадок, прим., добрій молочарні, з якої ціле село тягне доходи. Всі булиб заалярмовані.

Всюди там, де кооперативна ідея заступається »торговлею мішаних товарів« — крамарством на взір приватника (а діється так, на жаль, в більшости наших сільських кооператив), мусить прийти неминучий крах. Так, як крахує кожна гарна ідея, що не справдується в реальнім житті, через неумілість виконавців. Негайна, доцільна розбудова сільсько-господарської кооперації — це одинокий вихід. Це чергове завдання, до виконання якого мусять наші верхи приступити з цілим напруженням і головно з докладно розробленим пляном. Без того ціла будова нашої »господарсько-споживчої« кооперації потоне в багні крамарства і деморалізації і одиноким слідом нашої тяжкої, довголітньої праці, лишуться приватні крамниці вихованих нами крамарів і справників.

Не можна сказати, що у нас досі нічого в тім напрямі не зроблено. Зроблено, навіть досить богато; таж приступлено до творення сільських споживчих кооператив якраз з тою думкою, що це перший щабель до розбудови сільсько-господарської кооперації. Однак праця та йшла без виробленого пляну; кинено тільки кличі, а виконання і форму організації полишено низам, життю. Тимто і висліди є дуже незначні.

Основним питанням, яке треба розвязати, коли ходить про розбудову сільсько-господарської кооперації, це є питання, чи полишити це завдання споживчій кооперації (значить: господарсько-споживчі кооперативи 1. степеня, господарсько-споживчі союзи і господарсько-споживча централя — Центросоюз) — чи творити окремі сільсько-господарські кооперативи. Себто:

III.

Специялізація чи інтеґралізм?

Наша кооперативна практика пішла в цій справі шляхом найлекшим, тобто при споживчих кооперативах почали творитися відділи сільсько-

господарські, а з часом і Повітові Союзи і Центросоюз під натиском низів стали змагати до організації таких відділів побіч свого головного відділу споживчого.

Чи шлях цей також найліпший і чи в той спосіб буде вирішене позітивно питання розбудови сільсько-господарської кооперації? Дотеперішні висліди перечать цьому.

Як виглядає така комбінована кооператива »споживчо-господарська«? Звичайно це більша споживча кооператива, що попри це займається скупом продуктів — (яєць і в малих кількостях збіжа), постачанням господарських артикулів, (погноїв, вугля дров); вона має кілька рільничих машин до ужитку членів, відділ обезпечення худоби й инколи ще й відділ молочарський.

Книго-діловодство виказує звичайно великі неправильности і занедбання, основна контроля такої кооперативи часто стрічається з непоборимими перешкодами, із загадками, які тяжко розвязати. Часто навіть книговодці-інтеліґенти, обізнані з основами книговодства, не вивязуються тут як слід. Не диво, бо книговодство при стількох відділах є складне і вимагає великої пильности і точности. А коли книговодець невишколений або коли свідомо старається замотати справу? Тоді контроля є неможлива і неминучі надужиття на поважні суми. Кілько нагоди до надужить дає т. зв. р-к продуктів або т. зв. р-к роздільні (погної, вугіль і т. п.)! Як тут легко свідомо або несвідомо все замотати і як тяжко це викрити — знає кожний, кому доводилося контролювати такі кооперативи. Коли поформуємо створення сільсько господарських відділів при всіх наших сільських кооперативах при тім невишколенім персоналі, який там в більшости маємо, і при нашім невистарчаючім контрольнім апараті, — чи в той спосіб розбудуємо сільсько-господарську кооперацію? Дуже сумніваюся.

Скорше замісць малих неправильностей і надужить, які тепер стрічаємо, будемо мати великі надужиття і великі неправильности.

А під оглядом торговельним?

Найважніше на мою думку завдання сільсько-госп. кооперації — наладнання раціонального збуту продуктів — при теперішній системі, цебто через поодинокі сільські кооперативи, дуже тяжке до переведення. Поминувши трудности з удержанням такої маси автономних одиниць в належній торговельній дисципліні — висуваються передовсім труднощі в технічнім переведенні. Брак відповідно вишколеного персоналу, брак відповідних маґазинів, трудности комунікаційні і головне: неможливість ведення одностайної і доцільної політики цін. Легше ще наладнати збут яєць, але вже збут збіжа річ майже неможлива до переведення при теперішній системі.

Пересічна сільська кооператива не має на це достаточного капіталу, не має відповідного маґазину ані приладів до чищення. Тому ціла торговля збіжем наших кооператив, це принагідне закупно дрібних кількостий найгіршого, найбільш засміченого зерна і перепродаж по найгірших цінах гандлярам збіжям в повітовім місті — часом за посередництвом Повітового Союза.

Постачання артикулів, потрібних рільникові, як: помічні погної, насіння, вугіль, опалове і будівельне дерево — річ незвичайно важна і слушно домагаються селяни від своїх кооператив, щоб вони взялися до цеї справи. Кооперативи взяли на себе це завдання, а головно постачання штучних погноїв і вугля. Обороти цього відділу ведуться звичайно на окремім р-ку званім: р-к роздільні чи як инакше. Переглядаючи ревізійні звідомлення, стрінете дивну річ: р-к роздільні дуже часто виказує страту. І страта

звичайно мусить бути, за виїмком того щасливого випадку, коли члени розберуть замовлений ваґон на стації виладування, ну і на час зложать гроші. Звичайно, однак кооператива мусить бодай частину вантажу замаґазинувати — в якійсь дрантивій комірці, або, як я також стрічав, прямо на подвірі. Продає крамар, відриваючись час від часу від свого заняття за лядою, або принагідно один чи другий член Управи, або всі нараз. Всі нараз інкасують гроші. А хто відвічає за переведення цілого інтересу? **Ніхто!** В результаті виходить страта — через розсипку і знищення при транспорті і продажу (вуголь) і через крадіж. Але найгірше то це, що при платности вексля за даний ваґон, далеко не всі гроші будуть стягнені з покупців — треба брати ті, що є під рукою, з оборотового капіталу крамниці або позичити. Хто приглянувся блище тій торгівлі вугілям і погноями наших сільських кооператив, певно прилучиться до мого домагання в сторону наших торговельних централь: »вже крайня пора упорядкувати цю справу бо инакше грозить руїна сільських кооператив«.

Це дуже корисно для централь продавати сотні ваґонів вугля і заробити провізію, але треба також уважати, щоб ціла справа на долах була відповідно організована. Ніхто не дає дитині в руки гострого ножа.

Торговля деревом, головно будівельним, з якої приватні гандлярі тягнуть від нашого селянина величезні зиски, досі ще вповні занедбана нашими кооперативами. Вона і не під силу сільським споживчим кооперативам. Тут вже не можна обійтись без великого складу і тільки виїмково, де є фахові сили, удалося деяким такий склад отворити (Купчинці).

Про инші форми сіл.-госп. кооперації, як машиновий відділ, відділ обезпечення худоби і т. ин. можу сказати, що в жаднім повіті вони не є як слід розбудовані. Видно, що і тут сімбіоза (співжиття) зі споживчою кооперацією не доводить до розцвіту.

На основі дотеперішніх вислідів можемо ствердити тільки одно: Доцільна розбудова нашої сільсько-господарської кооперації, при існуючих у нас сільських споживчих кооперативах, є **неможлива** тому, що:

1) кооперативи ці не мають відповідних людий до ведення так складних підприємств;

2) не мають достаточних фондів;

3) не мають відповідних технічних даних;

4) обороти тих кооператив переважно незможуть ніколи бути настільки великі, щоб оплатилося усунення повищих браків (оплата фахового персоналу, будова маґазину і т. ін.)

Не перечу, що існують у нас великі споживчі кооперативи, які вже в деякій мірі розбудували сільсько господарські відділи, але це виїмки (велике село, енерґічні вишколені провідники, свідомість села і т. п.). Впрочім на основі актів РСУК. легко булоб мені доказати, що значна частина тих якраз великих кооператив, »світил«, стоїть на глиняних ногах. Я мігби навести цілу серію сумних і відстрашаючих примірів.

Не перечу рівнож, що з року на рік зростають обороти наших кооператив в торгівлі продуктами, погноями і т. п., але це не є рівнозначне з правильним розвитком сіл.-госп. кооперації. Капарне може бути господарство 10 і 100 і 1.000 морґове. Що послідне викаже більші обороти, це ще не доказ, що воно ліпше — тільки, що це капарство є в більших розмірах.

Нам не вільно капарити. Ми занадто приостали по заду всіх, ми вже і так за богато часу змарнували, ми мусимо робити кроки стомилеві. — Инакше пропадемо!

Як представляється справа в торговельній надбудові?

Повітові Союзи і Центросоюз повстали яко споживчі гуртівні і досі відділ споживчий є у них головним, основним відділом. На домагання низів почали Повітові Союзи в більшій або меншій мірі займатися постачанням сільсько-господарських потреб та збутом продуктів. Нігде однак відділ цей не заняв бодай рівнорядного місця з відділом споживчим і нігде він не стоїть на висоті свойого завдання. »Збут продуктів«, це в дійсности достава яєць, зібраних від кооператив, місцевому гуртівникові. Гуртівник з того вдоволений, бо має вигоду, вдоволена дирекція Пов. Союза, бо Союз дістає провізію, але чи може бути з того вдоволеним продуцент?

Про збут збіжа і инших продуктів, про збут худоби і свиний не приходиться ще говорити, бо цього досі ще зовсім не має. Колиж він і буде в такім виді, як вище описаний збут яєць, то мабуть користь з цього для нашого селянина-продуцента буде невелика*).

Один одинокий Пов. Союз (оскільки мені відомо) здобувся досі на власний залізничий маґазин. А цеж »conditio sine qua non« для успішного розвитку сільсько-господарської гуртівні. Скаже хтось: брак фондів. — Але будуютьже Пов. Союзи прегарні камениці в середмістю!

Фактом є, що досі не удалося Пов. Союзам разом з Центросоюзом зорганізувати сільсько-госп. кооперації, ані стати торговельними центрами для такої. Признаю, що дещо зроблено в цім напрямі, але чи те »дещо« є добре і доцільне, коли міряти не висотою зисків тих централь, але користю селянина-продуцента, для якого і виключно для якого те все робиться?

Яка причина цьому? Чому наші централі досі не експортують самостійно яєць мимо того, що низові кооперативи скуповують значну частину цього продукту? Чому досі не зорганізовано збуту збіжа, не започатковано збуту худоби, свиний і т. п.? Чому досі в ділі постачання помічних погноїв, вугля, рільничих машин наші централі є звичайно тільки посередником посередників, без найменшого пливу на ринок цих артикулів? Дехто відповість: брак фондів. Але це не є жадна відповідь. Час вже ту стару оклепану фразу викинути поміж инші старі ґрати.

Одиноку влучну віповідь почув я на зборах Ц.-Союза з уст начального директора тої установи. На заміти, чму Ц.-Союз зробив так мало в напрямі зорганізування сільсько-господарського відділу, відповів він: »Панове, можливо, що наші мозки є за мало елястичні!« Золоті слова! Дійсно чи можна вимагати від дирекції централі, щоб вона одночасно вела відділ споживчий, ґалянтерійний і сільсько-господарський? щоб опанувала одночасно складну і зовсім ріжну техніку одної і другої галузі торговлі та ще до того вела промислові підприємства? Мусить тоді один відділ занедбуватись на шкоду другого або — що гірше — всі відділи будуть занедбані. Уявім собі Форда, ту найчільнішу постать сучасного капіталізму, який зі звичайного механіка-самоука став одним з наймогутніших фабрикантів, який

*) І взагалі є деякі директори Пов. Союзів, котрі чомусь зовсім забувають, для чого ті селяни-продуценти той Союз заложили. Вони міряють успішність своєї праці висотою торґів і — що ще гірше — висотою зисків. — »Ми торгуємо стільки і стільки, ми заробили »на чисто« стільки то« — значить діло йде прекрасно. »Ми продали і без аґронома 40 ваґонів помічних погноїв« — довелося мені раз почути. Значить — можна зовсім добре без того аґронома обійтися. Або питаю раз: »Як там у Вас розвивається Філія Сіл. Господаря, пане директор«? — »Спить« — відповідає злорадісно. »Та якто спить? Таж маєте там аґронома?«, — »Е, то є мій аґроном« (значиться Пов. Союза). — Вартість того »мого аґронома« міриться кількістю замовлень, які йому удасться зібрати, — все инше то справа зовсім другорядна.

розпочав з капіталом в пару сот долярів і доробився грубих міліярдів. Чи був би він це осягнув, колиб замісць посвятити свій небуденний ум, всю свою кольосальну енерґію виключно продукції автомобілів — хотів при цім занятися також, скажім, експортом яєць, збутом свиний, торговлею перцем і виробом мила? А у нас же нема Фордів, є тільки пересічні люди. Чому від них вимагати неможливостий?

»Наші мозки за мало елястичні«. — Правильно! — Однак треба з того витягнути одиноку можливу консеквенцію а саме: спеціялізація. Тоді не буде та сама інституція займатися торговлею споживчими товарами, збутом яєць, збіжа, постачанням помічних погноїв, вугля і рільничих машин та ще виробом мила, — але тоді повинні ми мати дійсну споживчу централю, а не посередника місцевих гуртівників; експорт яєць — замісць збірниці для приватних експортерів і т. п. Тоді буде менше універсальних всезнайків, а зате більше людий основно обізнаних з ділом, яке ведуть і здібних поставити його на належній висоті. Спеціялізація і відповідний поділ праці — це основи новітнього життя у всіх галузях.

Не може і наша кооперація піти иншим шляхом, коли хоче удержатись і розвиватись.

Розвій »Маслосоюза«, в порівнані з иншими нашими централями, є мабуть вистарчаючим доказом слушности моїх тверджень. Як виглядалаб торговля маслом і ціле наше молочарство, колиб цю справу полишити Пов. Союзам, які то домагання свого часу підношено? Успішний розвій нашої сільсько-господарської кооперації є можливий тільки при повній спеціялізації в низах і в надбудові. Як це однак перевести? Чи можемо побіч існуючих сільських споживчих кооператив оснувати окремі кооперативи сільсько-господарські, кооперативи рівнож слабі, які тільки збільшать безконечно число тих слабих, мало уґрунтованих одиниць, які вже і без того так утруднюють нашу працю? Ні! Одиноким виходом при спеціялізації кооператив є районізація.

(Далі буде). *Інж. Р. Раковський.*

Господарська хроніка.

Курси чужих валют. Дня 14. грудня нотували на ґрошевій біржі у Варшаві (в золотих):

	Девізи (вексле)	Готівка
Анґлійські фунти . (за 100 фунтів)	43·25 — 43·14	43·04 — 43·01
Швайцарські франки (за 100 франків)	171·99 — 171·14	171·11 — 171·02
Доляри ам. . . (за 100 доляр.)	892— — 888·—	888·— — 881·—

Золотий карбов. — 4·63½ зол., срібний карбов. — 3·03 зол.

Ціни землеплодів. На закордонних ринках ціни в готовім купні, як звичайно, відбігають значно від цін при термінових закупках (з обовязком достави на весну в березні—травні). Нище подані цифри відносяться: нищі до готових торгів, вищі (в скобках) — до термінових. Ціни нотовані в часі 1—10 грудня 1928 р. і подані в перечисленні на польську валюту:

	Пшениця:	Жито:
Чікаґо . . .	37·44 (40·38)	34·90 (37·91)
Ню-Йорк, типи:		
Манітоба 1	42 67 (43·10)	—
Редвінтер 2	50·85 51·37)	—
Гардвінтер 2	43·16 (43 86)	—

	Пшениця:	Жито:
Гамбурґ . . .	46 75 (47·41)	43·56 (43·74)
Берлін . . .	43·88 (44·73)	42.81 (43 75)

В Польщі ціни за жито і пшеницю до готової достави в першій половині грудня були (за ціловаґонові ладунки):

	Жито	Пшениця	Ячмінь бров.	Овес	Мука житня 70%	Мука пшен· 65%
Познань	33·00—33·50	42·00—43·00	35·00—37·00	31·00—32·00	47·—	60·00—64·00
Львів	34·50—35 50	46·50—47·50	35·50—36.50	30·50—31·50	51·—	43·00—74 00

Ціни за пашу за 100 кґ):

	Сіно звич. непрас.	Сіно прасоване	Солома непрас.	Солома прасована
Познань	14·00—15 00	1/00—19 00	5·00 - 5·25	6·00—6·50
		Сіно солодке прасоване		
Львів:		18·00—20·00		8·00—9·00

Ціни худоби. Попит на ринках віденськім і чеськім слабий. Ціни знову знижувалися, особливо безріг. На краєвих ринках нотувано такі ціни (за 1 кґ. живої ваги):

	безроги	худоба	телята
Варшава	1·85—2·40	1·30—1·60	1·80—2·20

Познань за штуки у вазі 120—150 кґ. 206—212 зл., штуки менші, 100—120 кґ. 200—202 зл., від 80—100 кґ. 184—188 зл. мясисті свині поверх 80 кґ. 170—176 зл.

Ціни масла і далі досить високі, на рівні листопада:

Варшава: I.-a 8·50—8·70, II — 8·10—8·30, солене 7 00, »оселкове« 6·50

Познань: I.— в роздрібі 8·40

Львів: десерове I. 7·90—8 10

Появилося на ринку (Варшава) масло із Сибірі по ціні 5·50—6·— зл. за 1 кґ. Масло топлене.

Яйця: Варшава (в зл. за скриню á 1440 штук) 310 220.

Львів 314·8—310·4 (яйця експортові з доставою до гран.)

Станиславів 290·00, з доставою до границі 329·00.

Катовиці 310—320, вапновані 240—260.

Картопля промислова (ціни у Львові 18. грудня) 4·75 - 5·00 льоко стація заладування.

Смалець у Ґданську дол. 33·90—34·10 за 100 кґ. з митом.

Зниження цін хліба і муки? У Львові опубліковано з днем 20 грудня нову тарифу на муку і хліб. Згідно з нею мають коштувати:

Пшенична мука 65%-ова в млині 71 грошів за 1 кґ.

у ґуртівника 72 грошів за 1 кґ.

в роздрібі 78 » » »

Останки білої муки, які ще є в торговлі мають продаватися по старій ціні (88 гр).

Хліб житній темний у пекаря 35 гр. за 1 кґ.

в роздрібі 37 » » »

Хліб з муки 70%-ої у пекаря 49 » » »

в роздрібі 51 „ » »

Помимо проголошення цеї тарифи ціни й досі в дійсности які, були: (хліб кращий 53 гроші за 1 кґ.

Господарська ситуація в Польщі. В загальному образі економічного положення в Польщі не зайшли в останньому часі ніякі основні зміни. Ф і н а н с о в о - к р е д и т о в а с к р у т а триває далі, промисловість працює з перебоями. Хоч село вже здебільшого поплатило податки а почасти й місто, мимо того державна каса не спромоглася на виплачення новорічного додатку своїм урядовцям (т. зв. тринайцятої платні); виплачено тільки залеглий мешканевий додаток. К р і з у в п р о м и с л і, особливо будівельнім, уряд думав залагодити випущенням нової 100-міліонової позички на внутрішнім ринку, однак роздумався, очевидно побоюючись компромітуючої невдачі. Урядова і півурядова преса потішає нас, що в Польщі тільки тому такий лихий фінансовий стан і катастрофічний недобір торговельного білянсу, бо, мовляв, забогато пороблено останніми часами інвестицій (будов, уряджень) і таким чином увязнено (іммобілізовано) забогато капіталу. Виринає проблєма, як бути далі?

Теперішній головний експерт Польщі у господарських справах, проф. Ад. Кжижановскі посунувся так далеко, що радив (у бюджетовій дебаті в комісії) штучно приспішити крізу і так неминучу Приспішення малоб статися так, щоб державні банки повкорочували ще більше свої кредити. На думку професора, так прискорена кріза не малаб такого болючого перебігу, який матиме коли прийде пізніше.

Одначе урядові кола не рішилися на радикальний крок, все ще надіючись,

що вдасться відтягти грізний момент на дуже далеку віддаль

Торговельний білянс у листопаді поправився з причини сезонового експорту рільничих продуктів за кордон; зменшився в цьомуж місяці й імпорт, бо відпав покищо довіз пшениці й жита (із закордону) та й промислові вироби напливають у слабшому темпі (в звязку з браком готівки в Польщі). Так буває одначе кожного року під зиму, отже причин до лікування ще не має. Уряд продовжує свою тактику штучного вπливання на поправу торговельного білянсу. До того зміряє урядовий натиск на творення синдикатів для експорту і вся митна і податкова політика.

Українська кооперація мусить з напруженою увагою стежити за ходом конюнктури. Хоч трохи поважніша кріза може поважно захитати життям наших кооп. установ, побудованих на жаль в такій значній мірі на чужім капіталі; коли-б приватні фірми, що кредитують товаром наші кооперативні централі і кооперативи, були примушені загальним браком готівки натиснути на своїх боржників, то, при просто ненормальній розборжености по наших кооперативах, це може мати прямо катастрофічні для тих установ наслідки.

Отже крайня пора взятися до санації нездорових відносин, бо ніхто не знає, що може принести блищий час.

Роблення настроїв. Офіціяльні круги є обовязані до т. зв. офіціяльного оптимізму. Тож хоч яке невеселе положення, польський міністер скарбу у дебатах над бюджетом у соймі висловлював погляд, що немає причин для побоювань:

»główna nasza bolączka t. j. drożyzna pieniądza, winna ustąpić a przynajmniej stracić swój ostry charakter, po spodziewanem na rok przyszły upłynnieniu amerykańskiego rynku pieniężnego. Wówczas bowiem możliwe się stanie obfitsze niż dotąd alimentowanie naszych potrzeb finansowych z zagranicy. «

Отже надія на американські капітали кріпить міністра. Тимчасом самий »Przegląd gospodarczy« вважає потрібним остерегти перед надмірними надіями на Америку:

»Faktem jest, że dotychczasowy kurs pożyczki stabilizacyjnej na rynku amerykańskim stwarza niezbyt pomyślne horoskopy dla ewentualnych nowych, na wielką skalę zakrojonych operacyj kredytowych...«

Отже приходиться миритися з тим, що є, і натиснути податкову шрубу, особливож на селянство. Це й робить уряд.

Міністерство скарбу проти довгоречинцевих векслів. Офіційні економісти польського уряду шукають відповіді на питання, яка причина кредитової скрути в Польщі Найбільше голосів обвинувачує за те появу довгоречинцевих векслів на грошевому ринку Мовляв, якби не те, що торговий світ »чомусь« приймає довгоречинцеві векслі (6 і 9 місячні) — усе булоб гаразд. Але чому купецький світ примушений приймати такі вексли, а банки приневолені їх есконтувати (приймати) — на те офіційні економісти не звертають чомусь уваги. Ми-ж знаємо, що справа зачалася в Лодзі і Гор. Шлеську, бо за браком готівки ні Лодзь своєї мануфактури ні Шлеск вугля не мали змоги продавати инакше, як на довші, як звичайно, терміни. Отже, коли говорити про направу, то починати треба не з богу-духа винних векслевих блянкетів, а від самих основ економіки і фінансів.

Тимчасом »Банковий Комітет при міністерстві скарбу« в своїй останній резолюції звертається знову проти довго-речинцевих векслів, так начеб-то торговельний світ був закоханий у них. Комітет каже:

»Тенденцію до збільшування термінів векслів належить уважати шкідливою, передовсім-же у таких випадках, коли цього не вимагає товарооборот. Фінансування инших ділянок споживання цією дорогою спричинює надмірний і штучний зріст продукції, даючи щоденному життю надмір кредиту...«

Банковий Комітет Міністерства скарбу говорить наче з другої півкулі. На його думку в Польщі є »надмір кредиту...« Блаженні віруючі!

Картель лодзьких пряділень. 7 найбільших пряділень у Лодзі обєдналися у картель. Картельна умова відноситься як до збуту, так і до продукції. Головні точки такі:

1. третя зміна (»шихта«) касується, разом тижнево праці не більше 92 годин (досі було 96 г.).

2. означується континґент, пряжі призначеної на внутрішній ринок (на експорт продукція не обмежується).

3 ціни пряжі визначує картель (щомісячно).

На заруку додержання картельної умови кожний учасник складає кавційний вексель на суму 1000 дол.

Як бачимо, картель йде звичайним шляхом обмеження продукції та нормування цін з метою оминення конкуренції між членами.

Нові податкові проекти. Польський уряд підготовляє (очевидно в звязку зі зростом видатків на військо) реформу податків в досить швидкому темпі, не зважаючи на повчаючі приклади західніх сусідів, які приступили у себе до податкової реформи по кількалітніх попереджаючих студіях.

Внесок уряду до Сойму в цій справі торкається: а) підвищення і вирівнання ставок ґрунтового податку, б) усталення маєткового податку, в) зменшення податку від промислового обороту і г) зміна податку з льокалів.

Проєкт податку від ґрунту має запровадити засадничу підвишку теперішніх ставок на 100%, котра одначе, з огляду на ріжниці систем оподаткування в ріжних частинах держави, буде більша або менша. Так, примілом, на терені б. австрійськім підвишка подвоюється і виноситиме 83% чистого катастрального доходу; в Конґресувці та в б. пруськім заборі ставки підносяться на 100%.

Цим законом ріжниці в оподаткуванні ґрунтів в ріжних краях Польщі не усуваються і ніяк не вирівнюються. Новий податок під тим зглядом не є однородний і єдиний. Особливо строго задержується нерівність по відношенню до польських і непольських земель, яка існувала досі.

Ця підвишка податкового обтяження ґрунтів досягне рівновартости обтяження з 1913 року в ціні жита. Арт. 2. проєкту уповноважнює Раду міністрів до перепровадження нової клясифікації ґрунтів і до зміни ставок в залежности від загальних економічних умов, однак в межах подвійної висоти теперішніх податкових ставок. Клясифікація ґрунтів з часів 1861—64 р. є вже застаріла і в богатьох випадках не відповідає вартості й рентовності ґрунтів та потягає несправедливе їх податкове обтяження.

Міністр скарбу уповноважується перевести катастральні ревізії удобрення ґрунтів, чого дотеперішні закони не дозволяли (арт 7).

Новий проєкт закона зносить (в інтересі великої посілости) запроваджені в 1923 році проґресії податкового обтяження, а заводить однородну стопу оподаткування; з другого ж боку задержуються в дотеперішніх розмірах відступлення (пільги), існуючі в ґрунтовім податку. Арт. 8. реґулює податкові зобовязання нових власників розпарцельованих примусово (після закону з липня 1924 р.) ґрунтів перед державою і самоврядуванням. Арт. 10 встановлює і нормує взаємовідношення ґрунтового і комунального (самоврядного) податків, визначаючи рід, максимальну границю (у % % до ґрунтового податку) і найдальший термін платности самоврядного податку. Подібнож встановлюються засади вимірення промислового і торговельного податку громад.

Менше важним для нас є проєкт закону про маєтковий податок. Він має ліквідувати протягом 1929 року одноразовий маєтковий податок, «данину» і замінити його сталим податком, котрий буде дуже поміркований, у висоті 4‰-3‰ (від тисячі). Після проєкту закон мав би бути впроваджений в життя з 1 січня 1930 року. Податок буде вимірюватися на підставі оцінок, перепроваджуваних що 3 роки для кожної оціночної округи. Закордонний капітал звільняється від податку маєткового, як рівнож домашнє урядження і инші предмети особистого вжитку до вартости їх, не сягаючої понад 100·000 злотих. Випрацюванням оціночних норм заопікується спеціяльний опініодавчий орган Оціночна Рада в складі представників зацікавлених міністерств і від ріжних родів власників маєтку. Мінімум вартости, яка підлягає оподаткуванню, визначається сума 10.000 зл. Проєкт заводить однородну податкову ставку у висоті 5‰. Тільки для маєтків, які не досягають 15.000 зл. Ставка знижується ди 4‰. Виміри податку доконуватимуть скарбові уряди 1-го ступня, при чому роля оціночних комісій зводитиметься до загального апробування внесків скарбових урядів. Участь безпосередньо зацікавленої, платячої сторони буде лише дорадча — в ролі експертів і знавців. Більші права громадянству будуть уділені при урядах 2-гої інстанції в апеляційній комісії, куди платники податку будуть допущені в переважаючій кількости.

На підставі існуючих оцінок новий маєтковий податок дав би урядові 98·207·176 зл. з маєтку вартості в 24·551·794 371. зл.

Проєкт промислового податку позваляє міністрові скарбу в порозумінні з иншими заінтересованими міністерствами знижувати стопу податку до 1% від оборотів, зазначених в §§ 1—5 проєкту.

Нафтові залицяння і... бої. По недавній ґенеральній битві між двома світовими велитнями в области нафти — американським трестом »Standard Oil« і англійською групою Royal Duth Shell, яка закінчилася порозумінням (чи завішенням оружжа), прийшло до тіснішого обєднання самих англійських нафтових ґруп, яких є головних дві. Крім Royal Duth-Shell грає тут домінуючу ролю Anglo-Persian (Burmah). Доносять, що порозуміння доведе вже мабуть до фузії обох анґлійських (і голандських) ґруп.

Чи не є це мобілізація анґлійських нафтових сил для тим успішнішої боротьби зі Standard Oil?

Бо ось в тихих саваннах південної Америки, на межі Болівії і Параґваю ні звидси ні звідти зататакали скорострілі і мов за ударом чарівничої палочки поскакали проти себе умундуровані і озброєні лави двоногих істот — людий. Мовляв, в »обороні батьківщини«, яка »заінтересована« в тім, щоби відкриті у саванні нафтові джерела не попали в руки сусіда, який нагло став »ворогом«. Сатир-же історії реготеться, як божевільний, знаючи добре, хто в суті річи йде боєм один проти одного.

Це не Болівія і не Параґвай, тільки Standard Oil і Royal-Duth, Америка і і Анґлія — почали війну проти себе — руками Богу-духа винних громадян мирних республік.

Користи много більше малиб і одні другі, якби, не слухаючи підшептів світових капіталістичних концернів, тихомирно самі приступили до експльоатації найдених джерел, ділячи добуток по половині.

А так тільки поруйнують собі краї на те, щоби врешті решт паном нового нафтового терену став хтось т р е т і й: байдуже, чи Standard-Oil зі своїм міліярдером Рокфеллєром чи Royal-Duth із далекого британського острова.

Яка ріжниця?

Під знаком Гувера — леґалізація трестів. Як видно із оживленої дискусії в американській пресі і окремих публікаціях, в Америк. Спол. державах підготовляється зміна анти-трестового законодавства, яке істнує вже кілька десятків літ. Американські круги підприємців доказують, що з моментом, коли Америка вийшла зі свого власного ринку на світовий, а сталося це особливо по війні, інтерес усіх вимагає, щоби на закордонних ринках виступати обєднано, не підриваючи ґрунту один-одному. Як відомо, Гувер на становищі міністра торгівлі був одним з тих, що від ряду літ горли до картелювання америк. фірм, оскільки вони виходять на світові ринки. Отже з приходом Гувера на стілець президента справу відхилення анти-трестового законодавства вважають передрішеною.

Як же-ж бути самим американським споживачам? Для їх заспокоєння роздаються в пресі голоси, що, мовляв, нове право, леґалізуючи трести, має застерегти, що їхня діяльність не може мати на меті обмеження продукції або »неслушної« підвишки цін.

Чи справді? Для чого-ж би тоді існувати взагалі картелям і трестам?

Свобода обєднування підприємців має мати особливе значіння для продукції н а ф т и і вугля, котрі то галузі терплять з причини нерентовної надпродукції.

Англійський вугляний промисл рятується концентрацією! Великий піврічний страйк вуглекопів в р. 1926 виявив на зовні важку кризу, яку переживає анґлійський вугляний промисл. Причиною кризи є нерентовність продукції, в неостанній мірі спричинена, як пишуть Анґлійці, анархією в організації збуту. Окремі анґлійські фірми робили собі на европейських ринках, куди експортували вугіль, конкуренцію. Тому ще 1926 р. урядова комісія, що обслідувала стан цього промислу, між своїми радами, як боротися з кризою, поставила вимогу сильної синдикалізації промислу (утворення картелів) і доведення до порозуміння в цій справі з німецьким вугляним картелем, що обєднує майже всю продукцію вугля в Німеччині. Иншими словами — міжнародне порозуміння вугляних фірм на ґрунті спільности інтересів. Рапорт комісії предбачував навіть п р и м у с о в у с и н д и к а л і з а ц і ю, якщо в якомусь районі за нею заявиться 75% видобуття вугля. Щоби заохотити підприємців, по анґлійській традиції великих прихильників „свободи торгівлі" (відомий англійський економічний лібералізм!), до картелів, уряд признав картелям значні податкові пільги.

По двох роках кампанії за картелями висліди є дуже помітні. Капіталістична концентрація обняла 172 копальні, які сьогодня згуртовані у 14 картелів (синдикатів). Крім того цілий ряд фірм розтягнув свій „вплив" (»контролю«) на слабші фірми. Таким чином на 1.400 всіх підприємств половина, отже 700 є під »контролею« 60-ти фірм. Значить, тих 60 фірм рішає про долю половини анґлійської вугляної проми-

словости. — І Анґлії не минула капіталістична концентрація.

Очевидно, що наслідком обєднання буде солідарне поступування підприємців як на внутрішньому ринку, так і на зовнішних ринках; коли-б дійшло справді до порозуміння з німецьким картелем, тоді це відчує болючо польська горішношлеська вугільна продукція і експорт.

Великий соціяльний конфлікт у Німеччині закінчився. 2. грудня закінчився масовий льокавт в німецькій металюрґії: Близько 200 тисяч робітників принято назад до праці, фабрики північно західного (рурського) промислового району Німеччини пішли нарешті в хід після більше чим цілomісячної перерви.

Атакуючою стороною цим разом були підприємці. х станове обєднання, піднявши квестію часу праці, який мав-би на її думку бути продовжений, не задовольнилося рішенням розємчої комісії, предбаченої у таких випадках німецькою конституцією. Відкидаючи, таким чином, авторитет установи, що прийшла на світ у революційні роки (1918—1920), підприємці на місце парітетного спільного розємчого орґану хотіли поставити авторитет своєї організованої волі і сили.

Хто виграв? Підприємці перечислилися. Вони думали голодом приневолити робітничу сторону до капітуляції. Сталося одначе инакше: держава і самоврядування ухвалили перебрати зльокавтоване робітництво (з членами родин поверх 600.000) душ на публичне удержання. Почанаючи з 19. листопада, безробітні одержували 8 до 18 марок тижнево (в залежности від стану родини). Таким чином було ясно, що опінія суспільства заявилася за робітниками, а проти підприємців. Це почасти вже рішило справу. Колиж до етичних почувань громадянства приєдналися економічні наслідки льокавту: зменшення купної сили робітничого населення і звязаний з тим спадок торгів у торговців — підприємці відчули, що цим разом перетягли струну. Тому радо приняли врешті пропозицію влади передати рішення конфлікту новому арбітрові, яким має бути міністер внутрішніх справ Северінґ (соціяліст).

Підприємці, не бажавши підчинитися рішенню самоврядного суда (в якому мали своє заступництво), підчинилися авторитетові соціялістичного міністра. Переміг авторитет держави, як представника загалу.

З життя української кооперації.

Кооперативна суспільно-виховавча діяльність в Радянському Союзі*).

(Враження з подорожі.)

Польський кооп часопис »Spólnota« приносить слідуючу статтю:

Радянська кооперація розгорнула живу пропаґандистичну й ідейно-виховавчу діяльність.

В першій мірі кооперативи беруть участь в росповсюдженні літератури: продаж видань відбувається в 205 власних книгарнях і в 4.280 книгарських відділах при кооперативних крамницях. В минулому році продано там 2.200.000 книжок, в тому числі накладу Центросоюза 1 $1/_2$ міл. примірників.

Видавнича діяльність російської кооперації в минулому році представляється загалом в таких даних:

Книжок	712 —	примірн.	6,150.000
Справоздань	358 —	»	262.000
Часописів	139 —	»	505.000

(одноразовий наклад).

В Москві виходить стало денник »Кооперативная Жизнь«, присвячена обговоренню кооперативних проблєм. Поза »Центросоюзом« існують в Рад Союзі такі кооперативні видавничі спілки: в Москві »Кніґосоюз« і Харкові »Кни-

*) В оригіналі написано в »Рад. Росії« — *Ред. К. Р.*

госпілка«. Підчас одвідин української видавничої централі я бачив велику кількість книжок і силу плякатів в укр. мові.

Дуже пожиточним почином є зорганізування російськими споживчими кооперативами 3.835 кутків »матері і дитини« в кооперативних крамницях; це спеціяльні відділи з обширним асортиментом, в котрім не тільки наочно представлено, що і як треба робити, щоб як слід виховати немовлят, але і все це тутже можна набути. На виставці »Центросоюза« і в кооперативах взірець такого кутка збуджував всюди зацікавлення і треба припускати, що ця прикладова пропаґанда принесе великі користи кожній родині, особливо на селі.

Незалежно від цього в богатьох кооперативах провадиться систематична **опіка над дітьми**. Функціонує біля 1.000 **дитячих садків** при кооперативах. В Ростові ми оглянули такий садок. Фаховий провід, вигідне урядження, вистарчаюча обслуга; міститься там біля 40 дітей робітничих родин. Така поміч працюючим жінкам заслуговує уваги. В міру зміцнення кооператив підприємства того роду стрічатимуться частіше. Суспільна чинність кооперації що раз більше буде привязувати членів до організації.

З метою заспокоєння духових потреб кооперативи де далі більше заводять радіо-приймаючі апарати, уприступнюючи масам своїх членів шляхотні розривки. Як важне для сільської людности є сполучення через цей чудовий винахід зі світом — легко зрозуміти. Відголос життя столиць перемінює духа селянина і поширює його знання. Кооперативи здійснюють це в громадський спосіб, як і в Москві де на всіх площах поставлені сильні розголосники і натовпи робітників весь час слухають.

Новістю є »кінофікація села«. Радянське кіно є державним підприємством так у виробництві як і в експльоатації фільмів; міста є достаточно насичені кінами, але село було занедбано. Споживча кооперація взялася за цю працю на селі. В тій цілі кіно-бюро »Центросоюза« вже підготовило механіків і одночасно кооперативних працівників, котрі, по закінченні спеціяльних курсів, працюють в районах, обнятих діяльністю даної кооперативи. В кіно-бюрі є екран для демонстрування фільмів купуючим і винаймаючим.

Вироблений плян реалізується на підставі господарської самовистарчальности. Тепер в ужитку є біля 500 апаратів спеціяльного типу (радянського виробу), кошт котрих виносить 650 карбов. за штуку. В той спосіб думають протягом 2-х років пустити в рух до 3.000 кінових пунктів. Кооперація не тільки технічно організує цю справу, але використовує й зміст. На замовлення »Центросоюза« виконано вже 10 кооперативних пропаґандистичних фільмів. Кооперація зробила з кіна засіб для побільшення своїх впливів і приєднання нових прихильників. Зміст цих образів заохочує до чинної участи в кооперативному русі; трактування тем є переважно комічне, бо цим способом найлегше промовити до переконання і викликати відповідний настрій. Слід признати, що цей спосіб є гідний наслідування.

За даних обставин в теперішній діяльности кооперації не має місця для добродійности. Фінансові засоби зуживаються на консумційні операції в найширшому значінні. Кооперативи не нехтують духових потреб. Життєвий звязок між господарською і освітньою діяльністю всюди приймається на увагу і залежність поступу першої від другої є загально узнавана. Книжка, радіо, кіно — є дальшими потребами, одначе **ніде кооператори не легковажать тих чинників для розвитку кооперації** і старанно дбають про них в своїх інституціях. Метода матеріяльного заінтересування членів обєднаних в кооперативі, полягає в »упривілейованім« заосмотренні їх товарами; тільки виплату дивіденди пробують тепер змодіфікувати. Індівідуальних товарових зворотів не практикують, а **надвишки обертають на громадські вигоди або на заклади гуманітарного характеру**: діточі садки, школи, клюби і т. п. Духовне значіння тих установ не підлягає сумніву. По за тим, як прояв »взаїмної допомоги«, уділюється частина надвишки на »фонд кооператизації«, для уможливлення незаможникам повного використання членських прав.

Кооперація є ідейним рухом і навіть в тяжких фінансових і торговельних умовах вона не повинна забувати про душу людини. Тут є поле для ініціятиви а праця культурна завсігди оплатиться. На тлі господарського співділання переводяться в життя ліпші способи співжиття; будяться стремління до нового суспільства, опертого на рівности, справедливости і братерстві; тому що трудове населення через кооперацію осягне спільно великі здобутки матеріальні й культурні, — рух цей стає масовим і набирає сили. Нарід поступенно засвоює собі ідеали кооперації.

(»Spólnota« ч. 50.) *А. Манькевіч.*

Всеукраїнська виставка колективізації. 30. вересня ц. р. Всеукраїнський Центаральний Кооперативний Музей у Києві влаштував виставку колективізації. Виставка триватиме 4—5 місяців і має показати історичний розвиток ідеї колективного господарства, починаючи від примітивних форм артілей побутового характеру до колгоспів та комун сьогоднішнього дня і дати яскраву й докладну картину колгоспівського руху за останнє десятиріччя.

Виставка має три основних розділи:

1) Артільний рух (асоцяції). Експонується основну літературу.

2) Артільний рух 90-х рр. Головні дати діяльности М. В Левицького. Фотографії. Зразки артільного договору, починаючи від першого нелегального складеного складачем Фільчусом. Цифрові дані і діяграми про хліборобські артілі на Херсонщині Головні документи. Література й бібліографічний показчик. Література складена музеєм. Рукописи, спогади.

3) Історичний розвиток і сучасний стан колективізації УСРР. Фотографії, діяграми. Статті Леніна. Виставка літератури з колективізації, виданої за останні 10 років.

Кооперат. курси заходом П С. К. в Борщеві. Курси започаткував короткий кооп. курс в Мельниці, на якому слухало викладів (головно з книговодства) 8 курсантів зі 6-ох сіл. Викладав інст. С. Миськів.

Від дня 27/XI. ц. р. ведеться в Борщеві 4-тижневий кооперативно-освітний курс, на якому викладають такі прелеґенти: Дир. Г. Баранюк — Теорію та історію кооперації. і Товарознавство, дир. І. Гаглай — Орг. і ведення кооператив, Купецькі рахунки, Податкові і стемплеві справи, інстр. С. Миськів — Книговодство, дир. О. Наконечний — Про торговлю і штуку продавання, др. К. Панківський —Усп. економію, др. А. Лунів — Кооперативний і векслевий закон, суддя С. Воркун — Торговельний закон, С. Харамбура й п. Василина — Украïнознавство, інж. аґр. М. Сосяк — Сільське господарство, М. Бардеґа — Садівництво й городництво, др. Вольф — Гіґієну та першу поміч в наглих випадках, вет. лікар О. Зуляк — Ветеринарію.

Покищо вчиться на курсі 34-ри курсантів з 13 сіл; перед кінцем курсу переведуть наші інструктори практичноскладання білянсів зі всіми книговодцями повіту, які мають явитися при кінці згаданого курсу в днях 24. 25. 26. грудня 1928.

Конференція в справі організації кредитових кооператив. Дня 7-8. листопада з ініціятиви РСУК відбулася конференція в справі усталення засад організації кредитових кооператив. В конференції взяли участь особи, назначені зіздом, що відбувся 16. липня 1928 р. і декілька осіб, запрошених окремо Ревіз. Союзом. Конференція по цілоденній праці усталила засади організації сільських кас (щадниць), приймаючи в основу засади райфайзенські. (Тези ці були надруковані в Госп. Кооп. Часописі ч. 48). Тези будуть предложені Радою РСУК загальному Кооп. Зїздові, що має ві бутися на передодні Заг. Збору РСУК, для остаточної апробати.

Зацікавлення кредитовою кооперацією помітно зростає; Ревізійний Союз У. К. в останніх часах уділив чимало порад новозасновуючимся кредит. кооперативам.

Конференція висловила теж думку, що і практика т. зв. повітових кас вимагає перегляду засад, на яких вони побудовані і працюють; для підготовлення дискусії над цим питанням доручено м. М. Корчинському виготовити реферат про сучасний стан укр. повітових кредитівок.

Загальні Збори „Народної Торговлі“ відбулися дня 8. грудня 1928 р. Збори відкрив Др Ст. Федак, поминаючи померших членів Н. Т... Звіт з діяльности за діловий 1927-28 р. складали: дир. М. Заячківський (торговельна діяльність) і дир. Ю. Павликовський (організаційна діяльність). Ширший загал довідався із статті інж. Павликовського, поміщеної в »Ділі« з 9. грудня 1928 р., що торги Н. Т. в останніх трох роках зросли більше ніж втроє, і то головно в ділянці гуртового збуту кооперативним організаціям. Торги виносили іменно: 1925/26 р. (9 місяців) — 1.328 590 зл., 1926/26 — 7,843.612 зл., в 1927/27 — 13,341.798 зл. »Докладна аналіза — пише інж. Ю. П-ий — торгів Н. Т. в р. 1927/28 виказує, що 75% торгу — це гуртові торги Центр. Маґазину і складів гуртівень, 25% це роздрібний торг«. Торг з членами виносив 65%, з нечленами 35% всього обороту. Н. Т. мала в р. 1927/28 в членах і в ґрупі кооператив: Центросоюз, 27 ПСК. 187 госп.-спож. кооператив, 19 міських споживчих і 26 инших кооп-ив, які разом вплатили 80·02% уділового капіталу; в ґрупі товариств:

152 товариств з 0·62% уділового капіталу; в ґрупі фізичних осіб: 5.331 членів з 19·36% уділового капіталу. Кооперативи вплатили одначе тільки 40% того, що обовязалися вплатити, а 4.809 фізичних членів не вплатили навіть одиничного обовязкового уділу. Участь фізичних осіб в сумі уділового капіталу НТ постійно маліє.

Пересічне обтяження товарів у гуртовім торзі було 2·5%, в роздрібнім около 7%.

У ділянці організаційній Н. Т. як попередніми роками, так і у звітному періоді опікувалася кооперативами 1. степеня в тих районах, де ще немає ПСК, влаштовувала курси і вишколювала свій персонал в торговельному і кооперативно-ідейному напрямку. Як слідує зі слів інж. Ю. Павликовського, Нар. Торговля змагає до ступневого опанування кооперацією споживчих потреб міста і села, бажаючи бути центральною закупочною і роздільною установою в споживчій ділянці. Цю ролю Н. Т. задумує виконувати автономічно що до міського населення, а в характері дорученої чинности відносно села (з доручення Ц. Союза). Співпрацюючи з Ц. Союзом, Нар. Торговля акредитує його підбудову, в останнім році до 600.000 зол. пересічно в місяць, за векслевою забезпекою уділених кредитів.

З особливих подій останнього року заслуговує на увагу заснування відділу в Луцьку, де швидко треба було заснувати ще й другий склад, і в Турці н. Д.

Звіт з діяльности Заг. Збори приняли до відома без дискусії і уділили дирекції абсолюторію.

Дальше переведено доповнюючий вибір нових членів Надз. Ради. Від кооператив увійшли до Надз. Ради: др. Ст. Федак, дир. Шахнович і як заступники дир. Косар і дир. Тертека; від фізичних членів: о. Д. Лопатинський, дир. О. Онисько; як їх заступники: дир. І. Кокорудз і др. А. Говикович. До контрольної комісії ввійшли: від кооператив: дир. Герасимович, дир. Филипович і як заступник мец. М. Корчинський; від фізичних осіб дир. Колтунюк і як заступник дир. Пащак. Висоту зобовязань означено в сумі 2 міл. швайц. франків у золоті; висоту кредитів для кооператив обмежено до десятикраті їх уділів Презенційну марку для членів Н. Ради і Контр. Комісії означено в сумі 20 зол. за день, а як винагороду для членів Контр. Комітету признано по 300 зол.

Загальні Збори Центросоюза відбулися дня 15. грудня 1928 р. при дуже живій участи делеґатів Повіт. Союзів кооператив та підльвівських кооператив, членів Ц. С.. Живе заінтересування справами централі господ. споживчої кооперації виявилося в оживленій дискусії до всіх точок денного порядку. Це живе зацікавлення членів своєю централею свідчить, на скільки вони дорожать нею.

Дирекція установи роздала присутнім доволі обширний звіт з діяльности за рік 1927/28 разом з пляном діяльности на майбутнє. Обговоренню цього звіту і пляну наша редакція присвятить увагу в дальших числах журналу. Тут слід зазначити для уникнення непорозуміння, що торг споживчими товарами, виказаний у звіті Ц. С., є тим самим торгом, який виказує »Народня Торговля« у своїм звіті, як гуртовий торг Централі, бо операції ведуться на спільний рахунок.

Докладний реферат про перебіг дискусії буде нами поданий теж в 2. ч. К. Р.. Дискусія торкалася ріжних точок звіту, причім чимало часу забрала, як і минулого року, справа наладнання дрібних непорозумінь, які виникають між ПСК і централею на ґрунті більше бухгальтерськім як господарськім. О много важніший характер має справа віддовження союзів взагалі, уфундовання як ПСК, так і централі відповідними уділовими і иншими оборотовими капіталами. Справу цю вчасти реґулює постанова Ц. Банку про передачу 30% своїх вільних капіталів до диспозиції кооп. союзів Дискусію викликала теж справа купна дому для поміщення бюр Ц С. за 114·000 зол.; дискутанти вважали, що пильнішою є справа будови фабрики мила. На всі важніші заміти відповідав дир. Герасимович, після чого уділено дирекції одноголосним рішенням абсолюторію. Білянсову надвишку в квоті 22.000 зол. ухвалено передати до запасного фонду.

Великим кроком напеiд у розбудові Ц. Союза є дальше рішення Заг. Зборів, яким піднесено квоту обовязкового уділу в Ц. С. Ухвалено, щоб до пів року всі члени вплатили на уділ крім дотеперішних 100 зол. від кооперативи ще 50 зол. Дирекція заступала думку, щоб уділ піднесено до 200 зол.. одначе більшість делеґатів не чулася на силах для такої жертви. Дирекція і Надз. Рада слушно арґументували, що Ц Союз, акредитуючи своїх членів, приневолений сам брати на себе векслеві зобовязання; сума цих зобовязань мусить стояти у певній пропорції до суми власних капіталів Ц. Союза, на які складаються в першій мірі уділи. Одже коли більші квоти уділів, то й більша можливість кредиту. Заг. Збори, обмежуючи пропозицію Надз. Ради і Дирекції що до висоти уділу, тим самим

висловили посереоньо згоду на менший розмір кредитурання в Центросоюзі — Як не як, а збільшення уділового капіталу на 50% є поважним кроком наперед (хоч не стоїть у належній пропорції до збільшення торгів госп.-споживчої кооперації і самого Ц. Союза)

Важну справу порушено при обговоренні пляну діяльности Ц. С. на піврік 1929 (діловий рік Ц. С. від тепер зрівнюється з роком календарним і найбл. Загальні Збори відбудуться у літі 1929 р.). Є це справа збуту яєц. Для серіозного обговорення цеї пекучої справи рішено скликати спеціяльну нараду. — Дуже цікавим був інформаційний реферат дир. Малаховського, який перебуває у Катовицях на експозитурі Ц. С. для наладнання там ринків збуту для наших продуктів. Зі звіту виявилося, які ми ще відсталі у наших методах праці та які продукти можуть мати збут на Гор. Шлеську та у Домбровському басейні. — Бистрі народногосподарські помічення зробив у своїй промові під кінець зїзду дир О. Луцький, який м. и звернув увагу на загальну непевність госп. ситуації в Польщі, відвертаючи таким чином увагу учасників зїзду від найблищих злободневних питань і ставлячи ширші перспективи. Промовець звернув теж увагу на те, що не всі продукти нашого господарства можна в возити поза межі націон. території, — напр. не слід пробувати вивозити макухи, продукт дуже важний для годівлі худоби.

Для загальної характеристики зїзду делегат в Ц. Союза слід піднести ще одну річ. Раз у рік зїздяться окремо делегати повітових (районних) кооп. союзів — на Заг. Збори Ц. С.. Тут вони говорять одначе тільки про централю, її добрі і слабі сторони та думають про її розбудову. Одначе цього не вистарчає: треба ще говорити про стан самих ПСК, про їх торговельну та організаційну діяльність. Тут ми натикаємося на одне з недомагань нашої системи кооп. Зїздів.

Зокрема занедбано, але то зовсім, обговорювання організаційної діяльности ПСК. Бо коли про їхні торговельні справи, хоч посередньо, але все таки говориться на Заг. Зборах Ц. Союза і на ріжних спеціяльних конференціях, то про стан їх роботи в другій ділянці — організаційній і виховуючій — не говориться ніде. А говорити про це треба систематично, що року, резюмуючи пройдений час і намічуючи найблищі завдання.

Зле стоїть теж справа з обговорюванням стану і діяльности кооператив І. степеня у всекраєвому розмірі. Районові огляди даються на районових (повітових) кооп. анкетах, але бажано ще говорити про цю справу у загально-краєвому м штабі, бо такі обсервації можна більше зібрати і горизонти ширшають. Тому крім Заг. Зборів РСУК повинні відбуватися (наприм. на передодні) окремі зїзди делегатів окремих типів кооперації (як це й предбачує новий статут РСУК), де-б першою точкою було обговорення стану кооператив даного типу.

Збори-ж торговельних (фахових) централь моглиб зачинатися коротким рефератом про загально-економічну ситуацію в краю, даючи загальне тло для орієнтації учасників Зборів.

З кооперативного світа.

Зекзекутиви Міжнародного Кооперативного Союзу.

В днях 8 і 9 листопада в Женеві відбув засідання Центральний Комітет Міжнародного Кооперативного Союзу під головуванням президента Союзу п. Ваіно Таннера (Фінляндія).

Ц. Комітет схвалив, по доповіді секретаря М. К. С. п. Й. Мея, діяльність секретаріяту і екзекутиви М. К. С. за час від стокгольмського конґресу до серпня 1927 року. Схвалив також старання про навязання звязків з міжнароднім бюром праці відносно співробітництва в справах міжнарод. статистики кооперативного руху. Потвердив уконституування економічного підкомітету в складі п. В. Таннера, пі Е. Френдліх і п. М. Мея, котрі є рівночасно членами і експертами дорадчо о економічного комітету при Лізі Націй. Цей підкомітет має на меті студіювати питання, які приходять на порядок денний праці дорадчого комітету; визначати і захищати на ньому становище до тих питань, яке займуть обєднані в М. К. С. кооперативні організації поодиноких народів.

Меморандум в справі трестів і картелів, представлений А. Йогансоном (Швеція), був предметом обширної і важливої дебати, наслідком котрої було створення особливого бюра, обовязаного збиранням всіх інформацій про повставання і чинність картелів і трестів.

Комітет далі заслухав справоздання з двох конґресів, що відбулися в липні ц. р. і на яких взяли участь делеґати комітету: 1) з третьої Міжнародньої Конференції кооперативних продуцентів пшениці, що відбулася в Реґіні (Саскечеван), за участи делеґатів кооператив продуцентів збіжа Канади, Австралії та радянської кооперації, делеґатів сіл.-господарських кооператив иншого типу, та крім ґенерального секретаріяту Міжнароднього Кооп. Союзу, представників кооперативних гуртівень Анґлії та Шкоції; 2) з конґресу Союза канадійських споживчих кооператив, що відбувся у Lloydminster (Alberta).

На пропозицію М. Люстіґа (ЧСР.) Центр. К-тет приняв резолюцію, в якій говориться м. и.:

»Останні відомости з Канади підтверджують знову пекучу необхідність тісної лучности між організаціями споживачів і с. господ. продуцентів. »Така лучність не є можлива инакше, як на підставі рівности прав обох сторін.

»Канадийські »пулі« грають важну ролю в с. господарстві свойого краю. На лихо, весь росподіл продуктів находиться під впливом ринку, організованого приватним капіталом, так що робота організацій хліборобів дуже часто страждає від мало скропулозних маневрів біржі.

»Щоби зарадити цьому лихові, потрібно згідної акції кооперації усього світу, щоби визволити с.-госп. продукцію з під геґемонії світової спекуляції, а з другого боку, щоби збіжеву торговлю, в порозумінні світової організації споживчої кооперації, поставити на кооперативну основу. Тоді хлібороб одержить справедливу ціну за свою працю, а споживач не платитиме дані посередникові.

»В цьому розумінні Ц. К. Міжнарод. Кооп. Союза висловлює надію на спішний розвиток такого порозуміння«.

Як бачимо з цієї резолюції, справа співпраці кооперації споживачів з кооперацією селян-продуцентів стає уже актуальною навіть на міжнародному форумі.

Разом з тим повідомлює Міжнар. Кооп. Союз, що при Міжнародній Кооп. Гуртівні у Льондоні відкрито спільну аґенцію для краєвих кооп. гуртівень ріжних народів.

Північна кооперативна гуртівня. Кооперативні організації північних країн — Данії, Швеції та Норвеґії — заснували перед кількома роками спільну гуртівню — товариство, що має назву: »Нордіск Андерльфербунд — Північний Кооперативний Союз«, з головн. осідком в Кодані, де воно розгортає успішно чинність. На останньому зібранні заступників цього товариства в Гельсінґсфорсі дійшло до розширення товариства в той спосіб, що до його складу було прийнято ще дві фінляндські гуртівні, які делеґують туди двох своїх заступників. Північна гуртівня має також свою контору в Льондоні. Полученням двох фінляндських гуртівень її операції дістануть велике матеріяльне підсилення, так що її положення на світовому торзі буде значно скріплене. Вже тепер гуртівня задумує навязати безпосередні торговельні зношення з Бразілією, де гадає закуповувати передовсім каву.

Ґентська кооператива »Вперед!« (Бельґія). Одною з найбільших бельґійських кооператив є кооператива »Вперед!« в місті Ґент, знанім своїм текстильним промислом. Її чудово обставлений торговий склад на одній з центральних площ міста, вторгував за минулий рік 3.383.800 франків, а вся решта — 31 кооп. кольоніяльних склепів продало за рік товарів на 12 235.342 фр. Кооператива має в місті 8 крамниць на текстильні вироби, 1 склеп для продажу меблів, 8 мясних склепів і для вудженини з власної фабрики та 6 аптек. Ці аптеки є особливістю белґійської кооперації. »Вперед!« крім того удержує власну клініку, звану йменням бельґійського філянтропа Бонд-Муасон. Дві пекарні кооперативи продали готового хліба на 21.378 312 франків за рік. За пиво з власного пивовару кооператива вторгувала більше як 1.150.000 франків, за вугіль з власних складів також значні суми. »Вперед!« поставив собі власну фабрику цикорії, лярну на залізо і три пральні білизни. В цих підприємствах кооператива затруднює поверх тисячі осіб. Членів має кооператива »Вперед!« 20.600, котрим дає знижку за двохденний торг на суму найменше 100 франків, а для нечленів 2% опусту. В місті, що нараховує 160.000 мешканців, кожний восьмий громадянин є членом кооперативи »Вперед!«.

Вкладки ощадности у споживчих кооперативах в Німеччині. В добі повоєнної інфляції і обезцінення гроша в Німеччині, споживчі кооперативи пережили найтяжчі, часи свого минулого. Вичерпалися тоді всі їх резервні фонди і т. п. Тільки по усталенні марки і переведенні білянсу на золоту валюту, кооперативи віддихнули свобідніше і тепер наплив вкладок знаходиться в повному розцвіті. Стан вкладок в чотирох останніх роках в тисячах марок був:

	Загальна сума ощад. вкладок	Приріст ощадн. вклад.
1924 ост. чверть	р. 49.176,9	8.316,7
1925 » »	» 82.306,3	31.079,8
1926 » »	» 137.287,3	54 986,8
1927 II чверть	р. 175.424,5	39.230,4.

За короткий час (5—7 років) споживча кооперація в Німеччині числить складених в неї ощадностей кругло на 1000 міліонів марок.

Сільська кооперація в Кореї. Перші сільські кооперативи в Кореї виникли в 1907 році по німецькому зразку. Але в звязку з місцевими специфічними умовами та віковими традиціями життя цеї країни Далекого Сходу розвиток її кооперативного руху набрав свої характерні риси

Перший спеціяльний кооперативний закон, що забезпечував правне існування кооперативних обєднань в Кореї вийшов в 1907 році, себ-то на 10 років раніше ніж на Україні В звязку з наростаючими все новими і новими потребами корейського кооперативного руху, цей закон було змінено і доповнено новими законами 1914 та 1918 років, якими дозволялась організація кредитових кооперати крім сіл, як то було доти, також і в містах. Окрім того дозволено було організувати районові кооперативні союзи.

Корейське правительство опікується розвитком кооперативного руху і відпускає на цю потребу державні кредити, сприяючи цим скорішому поширенню кооперації в країні. По закону, кожна нова сільська кооператива має право на державну позику в сумі від 6 до 10.000 ієн, а міська — від 30 до 500.000 ієн. Окрім того держава відпускає кожному районовому союзові по 200.000 ієн безвідсоткового кредиту.

На 1925 рік в Кореї вже було 465 кредитових кооператив, з яких: 419 сільських і 56 міських народніх банків та 13 районових союзів. Число членів в цих обєднаннях виносило 336.000 душ, а капіталу було: паєвого 4.800.000 ієн, резервового — 3.200.000, вкладів понад 30.600.000 ієн та кредитів від державного банку — 3.200.000.

Корейські сільські кредитові кооперативи крім видачі позик провадять торгівлю споживчим крамом, мають склади для схорони виробів своїх членів — сільських господарів та займаються збутом цих виробів. Такі універсальні завдання кооперативних обєднань в Кореї відповідають тамтешнім економічним обставинам і спричиняються до скорішого поступу селянського господарства.

Але, на жаль, метода державної опіки в Кореї над кооперацією поширюється не лише на фінансову підтримку, а і на організацію самого управління кооператив, директори яких призначаються державною владою. Це, розуміється, затримує розвиток самодіяльности у корейського селянства і протирічить не лише загально визнаним принціпам европейської кооперації, але не подібне, навіть, на японську кооперативну практику, що вже давно вийшла з оточення східних методів неволі в самоуправліннях. Можливо, що й ця риса також має свою обєктивну причину, яка полягає в загальній непідготовлености й несвідомости населення до вільного соціяльного життя, але всеж позбавитись цеї хиби є черговим завданням корейського кооперативного руху. Можливо, що цей брак волі до певної самодіяльности дає відчути себе і в тому, що зріст числа кооператив і членів в них затримується і відстає від недалеких споріднених країн. Так, коли в островній Японії на кожні 100 родин-господарств 18 є членами кредитової кооперативи, в той час в суходольній Кореї — на 100 родин — з кооперативою звязані лише 10 родин.

Але не дивлячись на цю перепону, кредитова кооперація в Кореї вже набірає поважного значіння в народньому господарстві країни. Вклади в кооперативах складають загальну суму 30.600.000 ієн, що рівняється 40% заощаджень населення внесених до инших 166 приватних і громадських банків (76.700.000 ієн), та 150% від вкладів, які вносяться населенням до державних щадних кас (20.000.000 ієн). Загальна сума позичок видаваних на протязі року кооперативами складає 40% суми, що позичають приватні банки, в той час як в Японії — цій країні прикладу для сходу, — кооперативи видають позик в загальній сумі, що складає 30% позичок, які уділяють инші кредитові установи тої країни.

Таким чином, корейська, переважно

сільська кредитова кооперація вже дає поважні дані, які говорять про те, що її робота успішно розвивається, прикликає до себе хвалу і довіря мас населення та, що їй тому ще належить майбутнє.

З кооперативного побуту.

Внутрішні вороги.

Майже в кожній організації, де провадиться та чи инша колективна громадська робота, завжди знайдеться кілька »орігінальних« осіб зі звичкою сваритись з кожним та перечити всякій думці. Ці типи збивають кожні збори, всяке засідання з ділового шляху і, звичайно, зловживаючи терпінням присутніх, перевертають всяку нараду в безконечні пусті балачки, викликають серед присутніх роздратування і тим, в решті решт, приводять до випадкових, часто-густо помилкових рішень чи ухвал. Вони відбивають охоту в нервово слабших громадян ходити на збори, вони підштовхують до сварок між собою дружніх робітників, вони вносять незгоду, гальмують справу...

Щоб висміяти цей тип пустоцвітних »громадських діячів« і тим обезсилити їхній вплив в громаді, анґлійський кооператор так намалював образ цього »внутрішнього ворога«:

...Вони дихають ворожнечою, недовіррям і незгодою, вони завжди гострі і незгідливі... губи їх стиснуті і всім своїм виглядом свідчать про те, що вони незадоволені і все критикують, мнязи їхнього облича скорочуються і ніби приймають форму внесеної поправи, а насуплені брови ніби виступають в оборону »цілковито нового принципу діяльности«... Їх зір зіпсутий так, що кожне слово має два значіння і тому вони завше мають на увазі саме те, якого ви не мали на думці... Вони знають, що ніяка думка не може вмістити всього того, чого забажається і завше присіпаються до того, що ви пропустили й іґнорують ваше твердження. Вони вступають до т-ва ніби для того, щоб працювати в ньому, на ділі ж лише для того, щоби перешкоджати його діяльності, навіть не пробуючи усунути ті недобрі явища, на які скаржаться; вони не прагнуть до зміцнення т-ва в інтересах спільної справи всіх членів, а вишукують його слабші місця, підставляючи їх під удари спільного ворога.

Ці люде примушують всіх членів раз-у-раз зазнавати почуття розчарування так, що, в решті, перебування з ними в т-ві стає тяжкою карою: ви починаєте почувати, що більше спокою і поваги ви матимете серед своїх ворогів аніж серед друзів. Ці люде завше пророкують всім і кожному, що підприємство закінчиться невдачою, доки нарешті дійсно не зроблять неможливим його успіх, а потім вимагають визнання їх зрадницької прозірливости і претендують на подяку і повагу за ту саму підмогу, що пошкодила вам...

...З окрема вони вважають, що слово »кооперація« є синонім організованої роздратованости і замісць того, щоб сліпому дорогу показати, допомогти кривому, підтримати кволого, підбадьорити нерішучого і вдихнути віру в зневіреного, витрачають час на те, щоби встромити шпильку в сліпого, штовхонути і зіпхнути зі сходів кривого, говорити боязким, що їм треба боятись і переконувати упавших духом, що »все пропало«...

Таких »друзів«... небагато числом, але їх не можна винищити—це особлива порода розбійників на шляху поступу, що чіпають кожного подорожнього, вони примушують вас спинитися і зрікатися своїх надій...

Кожний, хто вступає до організації, мусить бути попереджений про цю цікаву породу товаришів, про яку ми тут говорили. З ними легко можна справитись, як що вони вас не захоплять несподівано. Але ці люде в де-якій мірі можуть бути навіть корисні: вони уявляють з себе той баласт, що за його допомогою соціяльний архітектор пробує міцність нової будови..

Їм на слова треба відповідати ділом. Рочдельські кооператори чудесно це зрозуміли—вони дивились на них, як на випадкову перешкоду на шляху поступу, звертались до них з ласкавим сло-

вом та веселою посмішкою і проходили повз них; коли ворожі критики передрікали невдачу підприємству, рочдельці відповіли своїм успіхом... Коли Зенон твердив Діоґенові, що рух не існує, Діоґен відповів лише тим, що рухнувся з місця...

Подав *Ант. К.*

Ревізійне чортовиння.

Коли вибори закінчилися, нові члени ревкомісії Софіївського на Запоріжжі спож. т-ва зайшли до бухгалтерії, ділово запитали, як, у які періоди і в якому саме розмірі їм можна буде одержувати гроші і які знижки та пільги для них встановлено.

Записавши все це в блок-ноти, рев. комісія попрощалася і солідно вийшла.

Було їх троє, цих членів ревкомісії, — один високий і двоє низеньких. Так, принаймні здалося правлінцям. Високий мав руді вуса, а обидва низенькі були, як то кажуть, прикрі брюнети.

Ці маловажні для кооперативної справи обставини не притяглиб може уваги правлінців, колиб на першому ж засіданні з членами ревкомісії не сталося дивовижної метаморфози. Замісць одного високого і двох низеньких поважно сиділи на призначених місцях двоє високих і один низенький. Крім того високі були зовсім безвусі, а низенький не тільки не був брюнетом, а і взагалі не мав на лиці нічого хоч би злегенька темнуватого. Рослинність на голові, губах, підборідді і над очима була червоного, аж г рячого кольору.

Правлінці протерли очі і, констатувавши, що память стала мабуть »пошалівать«, продовжували засідання.

Але на другому засіданні вже всі члени ревкомісії були низенькі і хоч у одного на губах були недвозначні вуса, проте инші моменти не давали підстав сумніватися, що це не чоловік, а жінка. У всяк м разі прийшов цей член комісії в явно визначеній спідниці.

Правлінці одноголосно вщипнули себе за мя кі місця і підозріло подивилися один на одного.

На третіх зборах всі члени ревкомісії катастрофічно постаріли і принесли на засідання довжелезні патріярхальні бороди. Крім того, двоє з них були безнадійно глухі, а третій заїкався.

Тепер члени правління щодня ходять до лікарів, міряють три рази на добу температуру і підозрівають в себе початок прогресивного паралїжу.

А тимчасом у всьому цьому нічого особливого і надприроднього немає. Просто члени ревкомісії на безплатні засідання посилають замісць себе родичів, докучливих тіток чи тещ.

Власними ж персонами зявляються тільки тоді, коли в касі за віщось платять.

Тоді між ними й бухгалтером відбувається така розмова:

— Платите Василю Макаровичу за інвентаризацію?

— Платимо, платимо.

— І нам, звичайно?

— Гм... бачите... ми мусимо платити тільки тим, що брали участь у цій роботі...

— Ой, розсмішили, Василю Макаровичу. Жартувати зволите? А скажіть, ми могли брати участь в інвентаризації?

— Помилуйте, не тільки могли, а дуже булаб бажана ваша участь.

— Ага, так участь наша бажана, а платити відмовляєтесь?

— Та ні... як вам сказати... я щож..

— Словом не виправдуйтесь, складайте відомості!

От і все. А правлінці вже й не знати що подумали.

Микола Бриль.

(Кооп Життя 263)

Коперація віршує. Маємо приємну можливість занотувати знову прояв видавничої діяльности кооперативних »місць«. Є ним Стінний Календар виданий Повітовим Союзом Кооператив в Борщеві. Календар прикрашений 5 клішами, що представляють досягнення кооперації у Борщівщині: будинок маґазину ПСК. при зелізн. шляху в Іваню пустім, склад у Борщеві, склад у Мельниці, трактор молотить, кооп. сівалка в роботі, садять овочеві деревця. До образків дібрані дотепні вірші, напр:

»Куме Грицю! Глянте в право,
Як там наші хлопці жваво
Садять груші, сливи, вишні,
Яблуні, морелі пишні..

Або:

Проч з ціпами! На бік токи!
Праця йде в нас на вискоки...
Не тра коний, ані рук,
В селі мотор робить гук...

Кажуть, що кооперація й поезія не дадуться помирити зі собою. А тимчасом — навпаки: доброю стане кооперація аж тоді, коли на її послуги стане добре мистецтво: образове, віршове і т. д. у виді кооп. плякатової, фільмової й літературної пропаґанди. Суспільний рух набірає розмаху, коли його прозаїчний зміст сполучити з елементами естетизму.

Отже віршуйте, кооператори, самі поки фахові літератори ще не догадалися. Дасть-біг і вони колись пристануть до доброго діла.

Всячина.

Рух населення по европейських державах.

Австрійський статистичний уряд опрацював статистику руху населення деяких европейських держав на 1926 рік, з котрої бачимо, що Україна стоїть на першому місці що до зросту людности. У нас найбільше родиться і найменше вмирає населення; при чому Україна є одною з небогатьох держав, де удержується рівновага між мужеським населенням і жіночим.

Найбільшу кількість народин — на 1000 мешканців — виказує **Україна**, бо аж **40·2**; за нею йдуть: Портуґалія — 37·6, Росія — 39, Румунія — 36, Польща — 30; найменьшу кількість — Швеція — 16·8, Анґлія — 17·8, Естонія — 17·8, Франція — 18·7 і Австрія — 19·2. В Німеччині на 1000 мешканців родилося 19·2, в Чехословаччині — 24·5, на Угорщині — 26·9.

Найбільша смертельність панувала в тому ж році в Портуґалії — 22·2 на 1000 мешканців, в Румунії — 21, в Росії — 19·8, Іспанії 18·8, Болгарії — 18·6 і Польщі — 18; найменша в Голяндії — 9·8, Норвегії 10·6, Данії — 11, в Німеччині — 11, Анґлії — 11 та Швайдарії — 11.

Найбільший приріст населення мала в 1926 році Україна — 22·0, далі Білорусь — 18·9, Болгарія 17·2, Росія — 16·2, Портуґалія — 15·4, Румунія — 14·7; найменший приріст виказують Франція — 1·3, Естонія — 1·7; Австрія — 4·3. Далі йдуть Німеччина — 7·8, Чехословаччина — 9·0, та Угорщина — 10·5,

Отже ми ростемо... фізично.

Зріст числа селян-власників у Японії. Ліквідація вел. зем. власности і формування сильної числом ґрупи дрібних трудових селян-господарів помічається виразно також у Японії (як відомо Китай уже здавна є країною селянської форми господарювання). Як доносять »Informations Sotiales« з 10. грудня 1928. року, в Японії ще в р. 1922 було 1,541 000 несамостійних господарів-арендаторів; їх число в році 1925 зменшилося до 1.378.000, а в р. 1926 до 1,500.000. Зате число власників було: в р. 1922 — 1,662.000, в р. 1925 — 1,668 000. а в р. 1926 — 1,675.000. Таким способом відбувається і тут процес остаточної ліквідації останків февдалізму.

Недобори дорогої забави покриває ціле населення. На частинне покриття недобору осінніх »Тарґів Східніх« маґістрат Львова рішив асиґнувати 80.000 зол. безвзоротної субвенції; крім того заручити за Управу Тарґів векслевий кредит у висоті 157.000 зл. На рік 1929—30 вставлено в бюджет м Львова нову субсидію на Тарґі у сумі 100.000 золотих.

Нові дані про кошти торг. посередництва. Надзвичайно трудно зловити зарібки купецтва з цеї простої причини, що своєї калькуляції ні один купець ні фірма другому не зрадить. Тому світова наука має небогато даних з цієї области. Дещо приведено у книжці проф. Гірша про модерну торгівлю (в скороченні видав РСУК.) Той-же самий проф. Ю Гірш у своїй другій праці про Америку (Das amerikanische Wirtschaftswunder) приводить такі цифри: З доляра виданого за каліфорнійські помеpанчі в рр. 1913—18 припадало пересічно на рільника 40 центів, на опакування 9, на транспорт 15, на гуртівника 6, на роздрібну торгівлю 30 центів. В ціні одягу було 55% коштів виробу і 45% коштів обміну; на ціну обуви складалися 64% на виробництво і 36% на обмін.

В. Войтінски (»Die Welt in Zahlen«) подає такі дані з Німеччини (довоєнний час):

	Накидали (в %): гуртівник	роздріб.
Кава, чай і под.	15—20	25— 30
Картопля	15	20
Мясо і консерви	15—20	20— 30
Одягові матеріяли	20—30	30— 50
Обува (1923)	25—	70—100
Порцеляна	7—10	40— 85
Модні товари	20—33	60— 80

(подано за Przegl. Gosp.)

Дякуючи таким високим зарібкам живе надміру численний стан купців-посередників. В Польщі, як в країні специфічної неорганізованости торговельних відносин, кошти посередництва є напевно ще значніші.

Технічний ювілей. Дня 17. грудня 1928 р. минуло 25 літ від часу, коли вперве людина вступила у царство воздуха на крилах механічного літака — аеропляну. Героями цієї події світовоісторичного значіння були два брати Американці Відьбур і Орвіль Врайт'и. Помимо того, що свій винахід оба браття бажали покищо укрити, вістка про нього швидко облетіла цілий світ.

До 1903 р. людство було пересвідчене, що лет воздушними сферами є можливий тільки аеростатичним способом, то є апаратом, що є легший від воздуха. Таким був бальон, і загалові уявлялося, що є тільки одна невирішена в цій справі проблєма: як керувати бальоном? Проблєма наближалася уже до свого вирішення, коли в 1900 р. Цеппелін побудував свій тип кермованого бальона.

Браття Врай-ти, по довгих експериментах в ріжних ділянках механіки заінтересувалися проблємою літання у воздусі на апараті, важчім як самий воздух, отже шляхом механічного піднОшення. Вже 1900 р. вони сконструували щось в роді механічного літака; заохочені цим успіхом, вони, щоби скритися від цікавого ока конкурентів, поселилися в самітній стороні південної Америки коло Кітті-Гавк, майже безлюдній околиці. Живучи у шатрах з кількома довіреними співробітниками, вони сконструували у 1902 р. літака, що зумів вдержатися у воздусі через 26 секунд, пролетівши 62 метрів. В 1903 р. вони рішилися використати новість, введену недавно у возову комунікацію — бензиновий мотор, ваги 70 кґ, зі силою 16 кінських сил. Це був той перший апарат, якого ювілей святкує людство. 17. грудня 1903 р. брати Врайт перелетіли 260 метрів у 59 секундах. В р. 1904 заточили у воздусі перше коло. (В Европі цю новість демонстрував в р. 1908 Фарман, здобуваючи нагороду 50.000 франків). У грудні 1904 брати Врайт-и перелетіли уже $4^1/_2$ км. зі скорістю 59 км. на годину.

Так прийшов на світ аероплян, одне з новітніх чудес. Сьогодня на ньому можна перелетіти 6.000 км. без перерви їзди, лет може тривати 58 годин, скорість 500 км. на годину, як показали останні рекорди.

Памятковий Музей на могилі Т. Шевченка. На могилі Тараса Шевченка стоїть невелика хата, в якій до останнього часу було тільки декілька портретів великого поета, декільки світлин могили та книжка з автографами відвідувачів.

Шевченківський Комітет, упорядковуючи велику могилу, вирішив упорядкувати й цю хату. Її тинкуватимуть, оздоблять чорним дубом та паленою сосною. В самій-же хаті влаштують памятковий музей. Плян музею опрацювала спеціяльна комісія під головуванням проф. О. К. Дорошкевича. За цим пляном у пятій кімнаті музею будуть експонати, звязані з ушануванням памяти Шевченка, в другій — матеріяли, що ілюструватимуть перебування Шевченка на Київщині, а в третій — виставка ілюстрацій до творів великого поета й виставка ріжних видань »Кобзаря«.

Всеукраїнський заочний інститут народньої освіти. Організований нещодавно всеукраїнський заочний інститут народньої освіти успішно розгортає свою роботу. Інститут намітив використати наступні зимові вакації для ляобраторно-практичної роботи зі своїми слухачами та для іспитів. Однією з передумов успішности навчання є, звісно, матеріяльне забезпечення слухачів. Тому Наркомос дав на місця директиву, негайно вжити всіх заходів, щоб забезпечити студентів ВЗІНО підчас навчання гуртожитками. Під ці гуртожитки на місцях треба використати студентські інтернати, а по змозі й шкільні приміщення.

Видає: *Ревізійний Союз Українських Кооператив.* За редакцію відповідає: *Іван Филипович*

Друкарня ОО. Василіян у Жовкві